

אימתי יבנה המקדש?

הרב ישראל אריאל

כל עוד היה עם ישראל בגלות, הרחק מארץ מכורתו וממקום המקדש, היו כל מאויי העם לדבר אחד בלבד – בנין בית המקדש. כדברי המדרש בבראשית רבה (פרשה יג' ב'): על הפסוק: "וכל שיח השדה": "כל תפילתם של ישראל אינה אלא על בית המקדש". חכמינו ז"ל המפרשים את הפסוק בדרך הדרש, מפרשים את המלה "שיח" מלשון – "שיחה" ותפילה ("ויצא יצחק לשוח בשדה" – שתיקן תפילת המנחה), בכך מובן גם פסוק זה – "כל שיח היינו – כל שיחם" (של ישראל – לענין) ה"שדה" – כדברי הנביא (מיכה ג'): "ציון שדה תחרש" ביחס למקדש. וכוונת חז"ל היא, שתפילות ישראל סובבות סביב המקדש שהפך לשדה. תפלתם של ישראל בכל הדורות איפוא במה ענינה? – המקדש! זוהי אף בקשת הסיום במדרש: "מרי! (אדוני) – יתבני בית מקדשא! מרי! מתי יתבני בית מקדשא? היינו, רבוננו! אימתי יבנה המקדש? כך היו פני הדברים בכל הדורות עד ימינו אנו. אולם דומה שמאז התקרבונו למקום המקדש וירושלים נכבשה ורגליהם של ישראל עומדות מול הר בית ד' – חל שינוי ערכין ביחסו של העם למקדש.

התרפקות שלאחריה נסיגה

לא שחלילה פסקה מאז התפלה לבנינו, ולא שנחלשה. אך משעה שמקום המקדש חזר לידיים ישראליות, דומה שקיימת תפנית מחשבתית ורוחנית ואף נסיגה ביחסו של העם לגווניו ולפלגותיו לענין המקדש. בתחילה באה ההתרפקות של כלל ישראל כולו על הכותל ואבניו, אולם משעברו הימים ומקדש לא נבנה, שב כל איש לביתו לעסקיו ולחיי השגרה. המקדש ובנינו חדלו לשמש מקור כיסופים כבעבר. כאותו ילד רך המבקש צעצוע מאביו והוא מפציר ובוכה, ותובע מאביו במפגיע: חיינו אינם חיים בלא החפץ היקר לו. ומשקבל הבן לידי סוף סוף את הצעצוע שבקש – הרי הוא משחק בו דקות אחדות ומשליך אותו מידו ככלי אין חפץ בו.

דומה שבמשל זה יש כדי לתאר את אשר קורה בעם לגווניו, בתהליך המחשבותי שהתפתח במהלך שמונה עשרה השנים שעברו מאז זכינו שהר הבית ומקום העבודה לד' שבו, חזרו לידינו. שיבת ישראל למקום המקדש והשליטה בו, – מציאות חדשה זו מחייבת תשובה מידית לשאלה המתעוררת בכל חריפותה: הנה הגענו סוף סוף למקום המקדש, לאחר אלפיים שנות גלות, המקום אשר כה נכספנו להגיע אליו הרי הוא בידינו. האם מתחייב במצב זה – חידוש מצוות המקדש, בנינו, עבודתו, עליה ברגלים והפיכתו למרכז רוחני לעם ישראל כפי שנצטוונו מאת ד' בהר סיני – וככתוב בתורה? במה שונה מצבנו ממצבו של עם ישראל בראשית ימי הבית השני?
השאלה אכן היתה בחלל בימי הכבוש הראשונים. אך דבר לא נעשה. לא עמד הכח בעמנו, ולא בעולם התורה ובסמכות תורנית כל שהיא, לעשות את הצעדים הנדרשים כמתחייב במצב החדש שנוצר.

כדרכו של עולם "באין חזון יפרע עם", ובהעדר מעשים מתפתחות אידאולוגיות המסבירות את המחדל שבאיי-העשייה. כך אף בענין בנין הבית, החידלון הצמיח תפיסות מחשבתיות שונות המסבירות למה כך צריך להיות. וכך חייב להיות. וכך נאה וכך יאה! החלל שנוצר לא נשאר ריק, והוא הולך ומתמלא בתפיסות ובהשקפות שראוי לתת עליהן את הדעת.

נסקור להלן שלוש גישות שונות שהתפתחו. המדובר בקבוצות שונות בעם לגונוניו. הקבוצות אמנם בלתי מוגדרות אך הן קיימות, ואף ממשיכות לטפח רעיונות ודעות, לגבש השקפת עולם ברורה ומבוססת יותר, דבר שבא לידי ביטוי בשיחות, בדיונים פומביים, במאמרים המופיעים לעיתים. ובגבוש קו מחשבה המאפשר לחיות בשלווה מול שאלת בנין הבית השלישי.

א. ליצנים

כדברי חכמנו ז"ל ננהג אף אנו: – ו"מילתא גנאה דאית כך קדים אמרה". היינו, "דבר גנאי שבך הקדם לאומרו". (בבא קמא צב' ב'). נפתח את סקירתנו זו בקבוצה ובתפיסה מחשבתית אשר הגנות שבה בולטת יותר.

להלן ציטוט מעיתון ובו תיאור של דיון פומבי בשאלת המקדש והר הבית: "את שוללי גישת "מקדש עכשיו", הציג בתוקף הרב... מ"נתיבות שלום": "האם כדי להגשים את הדתיות שלנו אנו חייבים להריח ריחות בשר חרוך?, שואל הרב בהתייחסו לקשר שמייחסת ההלכה להקמת בית המקדש ולהכרח להקריב בו קורבנות. "אלף שנה היהדות מתנגדת לאידאל הזה ששמו הקרבת קרבנות, ואתם רוצים לחזור אליו"? – זועק הרב... תאוריו הפלאסטיים של הרב, על ריחות הבאר-בי-קיו (סטקיה) והבשר החרוך, שיפיעו ארובות בית המקדש באוירה ירושלים, מעירים את הקהל שמבקש-זועק להפסיק את חילול השם בפומבי". (ראה קטע מצולם בנספח).

אם לנסות לפרש את כוונת הדובר באותו דיון פומבי, (על פי הציטוט בעתון) נראה שכוונתו לדברי הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" (חלק ג' פרק ל"ב). שם מסביר הרמב"ם את טעם הקרבנות אשר מטרתם לדעתו היא להעביר את עם ישראל באופן הדרגתי מצורות העבודה המקובלות בעולם האילי אל האמונה בא-ל אחד, שהרי היא אמונה בדבר מופשט. נראה מדברי הרמב"ם שם, כאילו דעתו היא שמציאות הבאת הקרבנות נועדה לשעתה – לתקופה הראשונית של חיי העם, והיא עתידה לעבור מן העולם עם התפתחותו של העם והשתחררותו מהרגלי העבודה של העמים הסובבים אותו. אם אכן זו דעתו של הרמב"ם (שנאמרה לפני כאלף שנה) יש ללמוד מדבריו שעבודת הקרבנות בטלה לעתיד. ואם כן, מה המקום לדיון על הקמת מקדש וחידוש העבודה? כדי לא לחרוג ממסגרת הדיון כאן לא נדון בדברים לגופם, ולא הובאו הדברים, אלא כדי להציג דוגמה שגויה ומוטעית של תפיסת עולם המתגבשת, תפיסה שיש לה תומכים לא מעטים בצבור ה"משכיל", ובצבור הגדל על ברכי החינוך המקובל בארץ, אשר כל הבא לדון על הקמת מקדש בדורנו חייב להיות מודע לה.

איטליז בהר הבית

סח לי הרב דוד אלבוים שליט"א – מן הבודדים הבקיאים בעניני המקדש והלכותיו, והמתמיד בפעולותיו לעורר את הצבור לחדוש העבודה במקדש, אשר שיח ושיג לו עם גדולי תורה ורבנים בעניני המקדש והר הבית. הרב אלבוים מתאר בכאב שיחות ותגובות רבנים שונים עמם דן בעניני המקדש. בשיחה עם אחד הרבנים הפטיר הרב דוד אלבוים, שאם לא תהיה התייחסות מצידנו לנעשה בהר הבית, ואם לא נפתח בהכנות לבנין המקדש, יש לחשוש שלא יהיה מקדש חלילה: הרב ענה מניה וביה: "שלא יהיה!"

בשיחה עם רב אחר ידוע ומוכר בציבור, משנסכה השיחה על עניני המקדש, הגיב הרב לתדהמתו של הרב דוד אלבוים: "אתם רוצים לפתוח איטליז בהר הבית?"
דומה שדי בשלוש דוגמאות אלו כדי להגיע למסקנה, כי קיים צבור – ובו אף שכבת רבנים – אשר גיבש לו השקפת עולם מסויימת וברורה סביב המקדש ומצוותיו. בשבילם המקדש הינו נחלת העבר. צבור זה אמנם ממשיך להתפלל מוסף בשבת וראש חודש, הצבור אף יגיד בהתרגשות את "סדר העבודה" של יום הכפורים בתפלת מוסף של הצום הקדוש. אך המקדש ועבודתו מהם והלאה. בבחינת "בפיו ושפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני". על כל פנים הציפייה לבנין בית המקדש והתפילה המתמדת לבנינו כתפילה הבאה מעומק הלב: "מרי, מתי יתבני בית מקדשא?" – מהם והלאה.

אל תוכח לץ

לא עם השקפת עולם זו באנו להתמודד במסגרת מאמר זה. יש אף לחשוש, שהסברה ותוכחה אין להם מקום לגבי צבור זה. אם מגיע אדם למצב של לעג למצוות וליצנות, חל לגביו הכלל שאמר החכם מכל אדם (משלי ח', ט'): "אל תוכח לץ פן ישנאך". וכבר אמרו חכמים: "ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות".
בכגון אלה כבר פסק הרמב"ם את פסוקו: "ארבעה ועשרים דברים מעכבים את התשובה ... ומהן חמשה דברים, הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן ואלו הן: ... – המלעיג על המצוות. שכיוון שנתכוזו בעיניו, אינו רודף אחריהן ולא עושן". (רמב"ם הלכות תשובה פרק ד' הלכה ב'). לגבי הרבנים שבחוג זה של הצבור, יש לחשוש שמא חל לגביהם כלל אחר שקבע הרמב"ם אף הוא בהלכות תשובה (פרק ג' הלכה ו' י' י"ד): "ואלו הן שאין להם חלק לעולם הבא ... מחטיא הרבים כיצד? אחד שהחטיא בדבר גדול כירבעם בן נבט וצדוק ובייתוס, ואחד שהחטיא בדבר קל, אפילו לבטל מצוות עשה ... כל אחד מאנשים אלו שמנינו, אף על פי שהן מישראל – אין להם חלק לעולם הבא".
בנושא לפנינו, הרי בנין המקדש ועבודת הקרבנות מקיפים מצוות רבות – "עשה" ו"לא תעשה" של תורה, וממילא, המודיע בצבור כי מצוות אלו לא לדורות נאמרו, ואף לועג ל"תמימים" החושבים באמת ובתמים לקיימם, חלה עליו ההגדרה האמורה לעיל, של מחטיא הרבים לבטל מצוות של תורה.

אין לך דור שאין בו ליצנים

תופעה זו עם כל חומרתה אינה חידוש של דורנו בלבד, והיא עתיקה והיתה קיימת בישראל עוד לפני הקמת המקדש הראשון. וכך מוסרים לנו חכמינו ז"ל בתלמוד הירושלמי ברכות פרק ב', (דף יג' ע"א). "אין לך דור שאין בו ליצנים. מה היו פריצי הדור עושיין? היו הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו: דוד! מתי יבנה המקדש? אימתי בית ד' נלך? והוא אומר אף על פי שמתכוונים להכעיסני יבוא עלי! שאני שמח בליבי: "שמחתי באומרים לי: בית ה' נלך".
יש לתמוה על מאמר זה: פריצי הדור מתגרים במלך דוד. לועגים לרעיון הקמת בית המקדש, ודוד שמח – "לשמחה מה זו עושה"? ואפשר שדוד בבטחונו הגדול, ראה בליצנים אלה שקמו בליצנותם לרפות את ידיו ממלאכת הקמת המקדש – דווקא בהם ראה את ניצני צמיחת המקדש ובנינו במהרה. כי חוק נצחי הוא, אשר כל דבר שבקדושה יש מי שדואג לבטלו, להתלוצץ עליו, ולהעמיד בנסיון את אלו החפצים בקיום המצווה. ליצנים אלה נועדו להעמיד במבחן עד כמה דבקים ישראל במצוות ה' ובמילוי רצונו. כל עוד שלא הופיעו ליצנים מאחורי חלוננו של דוד, והכל הלך למישרין, לא היה דוד בטוח שאכן מתקרבת השעה של בנין המקדש. אולם מרגע שהופיעו המעכבים והמתלוצצים ומרפי הידים, התחזק בטחונו של דוד: הנה קרב הרגע, ולכן הוא שר ומזמר: "שמחתי (באלו הליצנים) האומרים לי: "בית ד' נלך!"
אם יש באמור מידה של תנחומים, הרי גם דורנו יכול להתנחם בליצניו של הדור, וכבר הבטיחו חכמינו ש"אין לך דור שאין בו ליצנים" ויתכן שמן הראוי להתמלא כבר שמחה כדוד שהנה רגע הבנין קרוב משהננו משערים.

ב. משיח בלבד

דעה שניה שיש לה מהלכים – דעה השונה תכלית שינוי מקודמתה, אך אף היא שוללת אפשרות הקמת מקדש בידי ישראל – היא דעת רבים מיראי ד', חסידים ואנשי מעשה. אף קבוצה זו בלתי מוגדרת, עיקרם נטוע בחוץ לארץ ונופם נוטה לארץ. אלו הם התולים את בנין המקדש בביאת המשיח. דעה זו נתמכת על ידי שורה של גדולי תורה ויראה בישראל.

להבנת השקפת עולם זו יש לשוב אלפי שנים אחורה. כי שורשי השיטה מקורם בראשית ימי הבית השני.

עולי גולה והנשארים בכבל

עם הכרזת כורש על מתן אישור לבנין המקדש בירושלים, הסתמנו בעם ישראל שני כוונים: אלה שנענו לקריאה ועלו ארצה, ואלה שראו, שמעו – ועמדו מנגד.

אלו שנענו לקריאתו של כורש עלו לארץ ולירושלים והניחו את היסודות לישוב יהודי בארץ ולחידוש העבודה במקדש. אלה הבינו, כי משעה שניתנה האפשרות לשוב לירושלים, חלה מיד חובה ומצוה לחדש את הישוב ולקיים את האמור בתורה בענין עבודת התמיד, הקרבת המוספים, הבאת ביכורים, עליה לרגל וכו'. היתה זו קבוצה קטנה באופן יחסי – כארבעים אלף עולים בשלב הראשון של העליה.

צדיקים – וקטני אמונה

לעומתם, המשיך חלק גדול מעם ישראל את חייו בגלות. הנשארים בגלות לא נמנו בשום פנים על הנחשלים בעם, להפך, רבים מן הגדולים והטובים בעם, יחד עם ההמונים ושייכו לשבת בכבל ושכנותיה. הם המשיכו לפתח חיי תורה וקיום מצוות ואילו הקמת המקדש וחידוש הישוב היהודי בארץ ישראל נשארו בגדר חזון.

לא התעוררו אצלם יסורי מצפון על ישיבתם בחוץ לארץ. נבואות הנביאים אותם שמעו הם ואבותיהם עמדו לנגד עיניהם, הנביאים דברו על הר בית ד' שיהיה "בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו עליו כל הגויים". (ישעיהו ב'). הם דברו על חידוש מלכות בית דוד וכלשון יחזקאל (ל"ז כ"א-כ"ב): "הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגויים אשר הלכו שם ... וקבצתי אותם אל אדמתם ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ. ומלך אחד יהיה לכלם למלך ... ודוד עבדי נשיא להם לעולם". והדבר אף נקבע בנוסח התפילה "את צמח דוד". לפי המובא במסכת סנהדרין (צ"ד עמ' א') "בקש הקב"ה לעשות את חזקיה משיח". והתחושה היתה שגאולה שלמה אינה דבר רחוק. וכך גם כל הנבואות הרבות המדברות על חזון גדול – חזון אחרית הימים. בהשואה לנבואות אלה – מה ערך יש לישוב מצומצם ומועט אוכלוסין, למקדש דל וקטן באופן יחסי לעומת מידותיו של הבית הראשון (ראה "קדמוניות") מקדש ללא פאר וללא הדר כבראשונה.

בית המקדש השני נבנה – ואנשי הגולה ממשיכים לצום

מדברי הנביאים למדים אנו שהקמת הבית השני היתה חסרת משמעות וחשיבות בעיני הגולים עד כדי כך, שהמשיכו לצום בתשעה באב ולבנות את החורבן. – כמובא בזכריה (פרק ז') בתפילה ובסוף פרק ח'), ש"שראצר, ורגם מלך ואנשיו (שלחו) לחלות את פני ד'" בירושלים ולשאול, האם להמשיך לצום את צומות החורבן: "האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים?" ומפרש רש"י: "אנשים צדיקים היו, ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל, לבוא לחלות את פני ד' בירושלים בעדם ולשאול אם יבכו בחדש אב, אחר שחזר המקדש להבנות". ר' דוד קמחי מבאר את סיבת השאלה: "כי

עדיין לא היו מאמינים בכנין הבית מפני האויבים שהשביתו את המלאכה כמה שנים, ועתה אף על פי ששמעו כי היו בונים היו קטני אמונה, ולא היו רוצים לעלות מבבל, כי לא היו מאמינים שישלם בנין הבית ויעמוד בפני הצרים אותם, ושאלו אם יצומו בתשעה באב כמו שעשו שבעים שנה". מאורע זה קרה כאשר עברו כבר כעשרים שנה מאז חודשה העבודה במקדש, ומאז החלו מחדש חיי העם בארצו. קירות המקדש היו הולכים ומתרוממים, אך אנשים יראים שלמים בבבל – "וצדיקים היו", שולחים "לחלות פני ד' בירושלים" לא בשאלה הטבעית בשעה זו – האם כבר אפשר לעלות לירושלים לשבת בה ולהחזיר עטרה ליושנה בעבודת המקדש – שאלת החרבן היא המציקה להם. האם להמשיך את האבלות על החרבן? הנביא משיב ואומר: "שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים" (שם ח' ב') והולך ומבטיח ש"עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ... ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה" (ח' ד') ואם כן, אין מקום לצומו, כי תם החרבן. "וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים" (שם ח' י"ט). הנביא קורא להם לעלות ארצה: "אין אתם צריכים לצום, כי בנה נבנה הבית, – עלו מן הגולה ותשבו בארץ כל הימים! אם תעשו הטוב בעיני לא תגלו ממנה לעולם". (רד"ק ז' ג').

בית שני – והתפוצה בבבל ושכנותיה

למרות דברי הנביא – יושבי בבל בשלהם, הם ממשיכים את חייהם כאילו המקדש לא קיים, לא זה המקדש שציפו לו, וכך בכל מהלך תקופת הבית השני. יש בידנו תאורים על עליית רבבות מבבל בשלשת הרגלים, כשהם נושאים עמהם את תרומת מחצית השקל למקדש, אך בתום הרגל הם שבים לביתם. ("קדמוניות היהודים" חלק א'). פעמים קרה שהסנהדרין עיברו את השנה כששמעו שהגליות נעקרו ממקומם והם בדרכם לירושלים. תוספת חודש איפשרה להם להגיע לחג הפסח לירושלים (סנהדרין פרק א'). הלל עולה מבבל ארצה ומתמנה נשיא הסנהדרין. הוא מלמד הלכות שחכמי ירושלים לא התמצאו בהם. ושואל את חכמי ירושלים "מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם?" (פסחים ס"ו), ללמדנו שאף חכמת יהדות הגולה שבבבל והחכמים שצמחו שם עלו לעיתים בתחמתם על זו של חכמי ירושלים. כל זאת כבר מאות בשנים לאחר שהבית היה קיים. יוסף בן מתתיהו מספר אף על ממלכה יהודית עצמאית שבראשה היו יהודים חסינאי וחנילאי. (קדמוניות ג' ספר יח' ט', א') ממלכה זו הקיפה את כל אזור הנהרות פרת וחדקל ושלטה תקופה מסוימת בבבל ומסופוטמיה כולה. מספר היהודים שישבו בבבל, מדי, ובמזרח בכלל, היה כה רב, שמחוללי המרד ברומאים בסוף ימי הבית השני הביאו בחשבון בשיקוליהם, הצטרפות של יהודי הגולה למרד, וביחד עם יהודי הארץ האמינו כי יצליחו להקים ממלכה עצמאית משוחררת מעולם ושעבודם של הרומאים. (ראה "מלחמות היהודים" ספר א' א' ב').

יהדות העולם וקיומה כל ימי בית שני

לא רק בבבל היו קהלות יהודיות, אלא בכל מרחבי העולם העתיק: באסיה הקטנה, ביוון, ברומא, בקרתגו, בקריניקה, (לוב) במצרים ועוד. במצרים אף התפתחה קהלה גדולה ועשירה אשר באמצע ימי בית שני הקימה את "מקדש חוניו". מקדש חוניו הוקם על פי נבואה בישעיה: "ביום ההוא יהיה מזבח לד' בתוך ארץ מצרים" (י"ט ט') מקדש שהפך למרכז רוחני לתפוצה באפריקה, מקדש זה שהוקם בניגוד להלכה התקדש אצל רבים, ובכך "קידש" את הישיבה בחוץ לארץ בעיניהם. קהילות אלה המשיכו את קיומן, התפתחו והתעשרו כשהם מנהלים חיי תורה ומקיימים מצוות. תעודות רבות המקנות ליהודים ברחבי העולם העתיק זכות לשמור מצוות, כגון שבתות ומועדים, כשרות, ושאר מנהגי אבות, מובאות כלשונם בכתבי יוסף בן מתתיהו, (ספר ארבעה עשר י', והלאה). בכלם מודגשת הזכות המוקנית ליהודים מידי הקיסרים ברומא, להעביר כספי הקדש ותרומות זהב לבית המקדש בירושלים.

כאן עלינו לעמוד על ההתבטאות החריפה של ר' דוד קמחי בפירושו לעיל, כלפי יהודי הגולה אשר שלחו לחלות פני ד' בבית המקדש, כשהם שואלים האם להמשיך ולצום בתעניות. הרד"ק מונה אותם "קטני אמונה". ולכאורה מדוע? האם משום שהם מאמינים בגאולה שלמה ומלאה – בגאולת ישראל והעולם כולו, ובנין המקדש בכל הדרו בירושלים כמובטח על ידי הנביאים, האם משום כך ראויים הם לדברי גנאי מפי הנביא? הרי דוקא משום שהם מאמינים מאין כמותם כי דבר ד' בוא יבוא, ויבוא משיח במהרה ויביא גאולה שלמה לעולם כולו, זאת היא הסיבה שמקטינה בעיניהם את ערך בנין הבית השני אשר תחילתו כל כך קטנה ועלובה, הלאה ייקרא "קטני אמונה"?

אולם דברי הרד"ק אינם אלא ההגדרה של המושג "מאמין". אמונה אין פירושה התקווה והצפייה שבלב לאחרית טובה בלבד. אמונה שבלב כשלעצמה אינה מוכחת, ואינה אמונה, אלא אם כן האמונה מלווה במעשים, רק אלה מוכיחים כי אכן אדם מאמין הוא. אדם הנוקט פעולות מעשיות למימוש האמונה, זה האות והסימן הנאמן כי אכן איש אמונה הוא. לאדם כזה אפשר לקרוא בפה מלא – "מאמין". כך מסביר הרמב"ם את תוכנם של מצוות רבות בתורה. וכגון מצות שבת. אדם יכול להכריז כי הוא מאמין שהקב"ה בורא עולם, וברא אותו יש מאין בששה ימים, אך אמונה זו מוכחת באופן ממשי, רק כאשר האדם שובת ביום השביעי מכל מלאכה, ומתעטף לבנים, ומקדש על היין ומכריז ברבים: "כי ששת ימים עשה ד' את השמיים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש". כי אמונת האדם ניכרת ממעשיו ולא מדיבורו.

צדיקים מאמינים – הם אלו שעושים לממוש האמונה בפועל.

וראה בספר "אם הבנים שמחה" (עמ' ש"ד) הכותב: "וכמו כן הוא גם כן באמונת המשיח. שאף שכולנו מגדולינו ועד קטנינו מאמינים בו ... אבל לא די באמונה בלבד, אלא צריך עוד מעשה מצדינו לקיים אמונה זו ... ומי שאינו רוצה לעשות הדבר הזה, אלא ממתין שיבוא (משיח) וישא אותו לארץ ישראל, הוא סימן שאין לו כלל אמונה בזה, וכל אמונתו היא מן השפה ולחוץ, ומשטה עצמו בכך. אך מי שעושה דבר בזה, מראה שמאמין בזה". (עיי' בדבריו שם שהאריך בהסברת הענין). אף יהודי הגולה בראשית ימי בית שני, מאמינים היו אך "קטני אמונה" היו – כלשון הרד"ק. כי מי שמאמין באמת בקיום דבר ד', וברור לו שהנה דבר ד' קרוב להתרחש. יוצא ועושה ופועל בהתאם לכך. אך מי שממשיך את עיסוקיו ואת חיי היום יום שלו, ורק בפיו מכריז על אמונתו, הרי מעשיו מכחישים את דברי פיו, ומוכיחים כי אכן שקר ענה האיש. ואין אמונתו אלא הונאה עצמית. הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל מדגיש היה בדבריו לעיתים תכופות את ה"צדיקים שאינם מאמינים" – כלשון חז"ל ואכן כאלה היו יושבי הגולה בעת תקופת בית שני "צדיקים היו" – כלשון רש"י, אך "אינם מאמינים". (ראה סוטה מ"ח ע"ב). כן ראה במסכת בבא בתרא (דף ז' ע"ב) הערת חז"ל מי זכאי לכינוי "צדיק". ומסקנת הגמרא – "אספרם" (אספור אותם. את מי?) "מעשיהם של צדיקים" (אשר הם) – "מחול ירבון!" למדונו חז"ל, שאין הצדיק נבחן באמונתו בלבד, אלא לפי מעשיו, אם רבים יותר מחול הים, זכאי הוא להקרא צדיק.

אף אותם צדיקים שכבבל, לו היו אורזים את חפציהם ושואלים האם הגיעה כבר העת לעלות, היו מראים בכך כי אכן מאמינים הם כי דבר ד' קרוב להתממש. אך אם הם ממשיכים לקיים את דבר הנביא לגולי יהודה עם חורבן בית ראשון: "בנו בתים ושבו, ונטעו גנות ואכלו את פריה" (ירמיה כ"ט), (כי הגלות תימשך שבעים שנה, ראה בבא בתרא כ"ט ע"א), וממשיכים את הגלות כאילו בית שני טרם נבנה, מעשיהם מוכיחים עליהם כי הגלות יקרה להם יותר מן הגאולה, ואין דבריהם אלא מן השפה ולחוץ. אין פלא איפוא אם הרד"ק מונה צדיקים אלה בכינוי "קטני אמונה".

אחיות הגולים בארצותיהם בימי בית שני והשלכותיה.

על רקע האמור תובן התפיסה המקובלת כיום שעיקרה: אין לעשות דבר בכוחות עצמנו. הישועה תבוא בידי הגואל ובידי שמים, ולהיפך. יש איסור לפעול בנגוד לרצון ד' ובטרם עת. התפיסה הזו אין בה כל חידוש. היא תפיסה עתיקת יומין. זוהי השקפת אותם "קטני אמונה" שבבבל אשר חיזקה את ידיהם של היושבים בגלות. ואכן אף בעת שהתחדשו חיי תורה מלאים סביב המקדש בירושלים, ובמיוחד בתקופת מלכות החשמונאים והבאים אחריהם, אף אלה לא היה בהם די לשכנע את אלה אשר הגלות חביבה בעיניהם, לעקור ממקומם ולעלות לארץ ישראל.

יהודי ארץ ישראל לא סלחו ליהודים בחוץ לארץ על ישיבתם בגלות. אמנם לא היתה להם ברירה אלא להשלים עמה, מתוך אמונה כי הגולה תתחסל ברבות השנים, והיהודים יעלו ארצה. כמו כן התרומות שהגיעו מיהודי כל העולם לבית המקדש הוו הקלה גדולה ליהודי ארץ ישראל שעמדו לעיתים תחת נטל מיסים קשה מצד היוונים הרומאים וכד'. אך דווקא משום כך שמרו יהודי הארץ טינה בלבם על כך שיהודי הגולה התמידו לשבת בארצותיהם כל עת עמידת בית שני על תילו. ברור שתוספת כל הקהילות היהודיות הגדולות בחוץ לארץ לצבור היהודי היושב בארץ היתה משנה את פני הארץ, תכלית שינוי, הדבר היה מאפשר ליושבי ארץ ישראל לעמוד במצב רוחני גבוה יותר וביתר כח מול עמים משעבדים דוגמת היוונים והרומאים. אין ספק שלו היו כולם עולים ארצה, במקום להאחו בגלות, ובמקום להשקיע מאמצים בהקמת מרכזים בארצות שונות בעולם העתיק היו משקיעים את מרצם וכוחותיהם בבנין הארץ, היתה קמה בארץ ישראל ממלכה עברית חזקה ואיתנה השולטת במרחבי ארץ ישראל. האוכלוסיה היתה חזקה ואיתנה כדי לעמוד אף כנגד לגיונות רומא, ולהמשיך את קיום הבית לדורי דורות. מלוי רצון ד' על ידי עליה המונית ארצה, וחידוש הבית השני בכוחות מלאים של עם ישראל, היה מביא גם את השלב הבא של הגאולה כפי שחזו ונבאו הנביאים בנבואותיהם.

השנאה הכבושה לבני בבל

הד לכך מוצאים אנו בדבריו של ריש לקיש לרבה בר בר חנה כשעלה זה מבבל לארץ ישראל, וכך מובא במסכת יומא (דף ט' עב'): כשעלה רבה בר בר חנה ראה את ריש לקיש שוחה בירדן, הושיט רבה בר בר חנה את ידו לריש לקיש כדי שיעזור לו לעבור את הנהר, ריש לקיש הטיח בו: "אלהא סנינא לכו" – היינו, הקב"ה שונא אתכם: "אם עשיתם עצמכם כ"חומה" ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם כ"כסף" שאין הרקב שולט בו. (ריש לקיש דורש שם את הפסוק בשיר השירים (ח') "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז") עכשיו שעליתם כדלתות (עליתם לחצאין – רש"י) – נמשלתם כארז שהרקב שולט בו". ברור היה לבני ארץ ישראל, שלו עלו בני בבל "כחומה" היינו – יחד ביד חזקה" (ראה רש"י כתובות קי"א ד"ה "שלא"), היתה ארץ ישראל איתנה וירושלים חזקה ולא היה בא תרבן על הארץ, ולכן אינו מהסס להשתמש בשמו של הקב"ה "אלהא" – סנינא לכו". היושב בשמים הוא השונא אתכם. את הטינה והשנאה הזאת מביע ריש לקיש תקופה ארוכה לאחר החורבן, ותולה בבבלים ובהשארותם בגולה את אסון החרבן.

הגמרא מוסיפה שם (יומא ט' עב'). שהעדר חלק נכבד של עם ישראל מארץ ישראל הביא לכך שגם נתמעטה השראת השכינה בארץ, כי ככל שישראל רבים – כן גם השראת השכינה הולכת ורבה בישראל. (אין השכינה שורה אלא על ששים רבוא מישראל – מדרש הגדול וישלח ל"ב ג'). וראה ברש"י ביומא שם: "אלהא סנינא לכו" – לכל בני בבל, שלא עלו בימי עזרא, ומנעו שכינה מלשוב ולשרות בבית שני".

הוראות מדומות בדבר איסור העליה בכל הדורות

כבר ציינו לעיל את השימוש שנעשה בדברי ירמיהו, כאילו יש הוראה שמימית ונבואה המחייבת לשבת בבבל, ולא לשוב ארצה כי אם ביום בו יפקוד ד' את עמו. כלשון ירמיהו (כ"ז): "בבלה יובאו,

ושמה יהיו עד יום פקדי אותם". כבר הגמרא מעירה שפסוק זה מדבר על כלי המקדש שיובאן לבבל ואין ענינו בגולי בבל עצמם. יתר על כן, ירמיהו הוא הנביא שמזהיר "נוסו מתוך בבל" וקורא לעם ישראל לצאת משם. הוא האיש שקורא לשבת בארץ, כי בכך תשוב הארץ ותתישב מחדש, והנה דוקא בו תלו הוראה ומצוה לשבת בחוץ לארץ. בדבריו אלה נאחזו אף לאחר החרבן בית שני, כאילו זו הוראה נצחית לדורות בעוד שירמיה ניבא על חרבן בית ראשון ועל יציאת הכלים בבבלה. ואכן חכמי ישראל - ר' זירא (מסכת כתובות ק"י ע"ב) ור' אבא (ברכות כ"ד), לא נשמעו לפרשנות זו ולא התחשבו בה אף על פי ששמעו אותה מפי רב יהודה רבם הנערץ עליהם, ועלו ארצה מבלי להפרד מרבם. פרשנות זו בפסוקי ירמיה התאזרחה במהלך הגלות כהוראת נביא לא לעלות לארץ ישראל בתקופת הגלות, והיתה גורם מעכב בעלייתם של יהודים ארצה במהלך הגלות הארוכה.

דיון

יזהר באר

הר־הבית באר־בי־קיו

"בית־המקדש השלישי - מציאות או חלום באספמיא?", דיון בצוותא

מאוכלוסיית ישראל, ל־פי סקר שנעשה, תומכים במקדש־עכשיו. לעוד כמחצית אין דעה, כלומר, הם מוכנים לקבל אפשרות כזאת אם היא תתרחש", הוא מסביר ומוסיף: "מעניין שהציבור החילוני מקבל במקרה הזה את הכפייה הדתית שלא להתפלל בהר־הבית". את שוללי גישת מקדש־עכשיו הציג בתוקף הרב מיכאל נהוראי מנתיבות שלום. "האם כדי להגשים את הדתיות שלנו אנחנו חייבים להריח ריחות בשר חרוץ?", שואל הרב בהתייחסו לקשר, שמייחסת ההלכה להקמת בית־המקדש ולהכרח להקריב בו קורבנות. "אלף שנה היהדות מתנגדת לאידיאל הזה ששמו הקרבת קורבנות ואתם רוצים לחזור אליו?", זועק הרב ומעורר את חמתו של פרופ' פלאי. כאן מתחילות לסעור רוחות המתדיינים, ולא עזרות הפצרותיו החזרות ונשנות של המנחה להרגעת הרוחות. תיאוריו הפלאסטיים של הרב נהוראי על ריחות הבאר־בי־קיו והבשר החרוך שיפיצו ארזות בית־המקדש באווירה של ירושלים מעירים את הקהל, שמבקש־צועק להפסיק את חילול השם בפומבי.

פרופ' חנה לצרוסי־יפה מחזירה את הדיון למציאות ההווה: "ההקצנה הדתית היא תופעה כלל־עולמית בימים אלה.

הכל החל בדיון אקדמי מאופק על צדקת המאבק לחופש תפילה של יהודים על הר־הבית. פרופ' וורבלובסקי, המנחה, פתח את הדיון כשהוא מפליג בתיאוריות משפטיות, פסיכולוגיות וסוציו־פוליטיות מייגעות. אחריו נאם פרופ' פנחס פלאי, מן המצדדים במקדש־עכשיו, שעסק בהחמצה ההיסטורית הנוראה של מלחמת ששת הימים, כשלא ניצלנו את ההזדמנות החד־פעמית של האמירה: "הר־הבית בידינו!". הכל בגלל הברית המחשידה שכרת משה דיין החילוני עם הרבנות הראשית קהת החושים, שהבטיחה איסור הלכתי על תפילת יהודים בהר־הבית. ההלכה הזאת היא תירוץ דתי ופגליטי. הר־הבית הוא המקום היחיד בעולם שליהודי אסור להתפלל שם", טען פלאי מוזעזע, אך מיד התעשת והוסיף בחיוך דק, שבעצם לעולם לא מאחר מדי. "כששאלו את אלדד", נעזר פלאי במשל, "איך היהודים מתכוונים לבנות את בית־המקדש, כאשר על הר־הבית מצויים שני מסגדים איסלמיים חשובים, הוא השיב, שבאזור הזה ישנן הרבה דעיזות אדמה".

מחרה־מחזיק אחריו איש נאמני הר־הבית ישראל מידד בנתונים סטטיסטיים: "18.9%

הרמב"ם: הממתנינים בארצות השמד לביאת המשיח – מפתים עצמם.

אף הרמב"ם יצא כחריפות נגד התפיסה האומרת שיש לשבת בגלות ולהמתין שהישועה תבוא מלמעלה, ושמשיח הוא שיוציא את ישראל מגלותם. הוא ראה בכך רמאות עצמית, כי הנה למרות שהוא עצמו ניסח את העיקר השנים עשר מתוך שלש עשרה עיקרים, האומר: "אני מאמין בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה אחכה לו בכל יום שיבוא", עם זאת יצא בדבר גינוי כלפי אלה שנתלים באמונה בביאת המשיח ומשתמשים בה לרעה, אלה שממשיכים לשבת בארצות הגולה גם בשעת גזרה כשהדבר מעמיד את שמירת המצוות שלהם בסכנה. ב"אגרת השמד" הידועה אשר נשלחה לארצות המערב (צפון אפריקה), יוצא הרמב"ם בקריאה לאנוסים תחת ידם של המוסלמים, לעזוב את ארצותיהם ולעבור לארצות בהם אפשר לשמור את המצוות באופן חפשי. הטענה שבפיהם, כאילו כל יום עתיד לבוא משיח והוא אשר יוציא אותם מן המצב שנקלעו אליו, טענה זו לדעתו אינה אלא הונאה עצמית.

וכך כותב הרמב"ם באיגרתו (בסוף האגרת): "והתנצלות מי שטוען בענין ביתו ובניו – אינה טענה לפי האמת... אלא יגלה למקום ראוי, ולא יעמוד בשום פנים במקום השמד. וכל העומד שם הרי הוא עובר (עבירה) ומחלל שם שמים, והוא קרוב למזיד. אבל אלה שמפתים עצמם, ואומרים, שיעמדו במקומם עד שיבוא המלך המשיח לארץ המערב, ואז יהיו יוצאים והולכים לירושלים... עוברים הם ומחטיאים זולתם, ובכמותם אמר הנביא עליו השלום (ירמיהו ו' י"ד): "וירפאו את שבר עמי על נקלה, לאמר: שלום שלום ואין שלום". הרמב"ם מגלה את שרשה של המחלה. היינו הנסיון למצוא "פתרון קל", לתת תחליף של דברי הרגעה, ואמונה בעתיד טוב יותר במקום לעשות את הנדרש. הרמב"ם מזכיר את המצב בימי בית ראשון. הבית עמד לפני חורבנו, אך הנביאים (היינו נביאי השקר, ולדעת התרגום שם אלו "ספריא", היינו הסופרים ההוגים והחכמים), השלו את העם בדברי הרגעה; הרעה לא תבוא אל העם והארץ, ושאר דברי שלום – דברים שאוזנו של אדם נוחה לקלוט, ובכך ביטלו מכל וכל את דברי ירמיה, תוכחתו ואזהרותיו מפני חרבן קרוב. הסיסמא "שלום שלום" היתה תמיד סם הרדמה, ושיטה להביא את העם והנהגתו לערורן מרצון, ולאטימת אוזן בפני האזהרות הנשמעות מפי הנביאים, מלעשות את החובה ואת הנדרש בעת הנכונה.

חייב המצוות אינו תלוי בביאת המשיח.

כן יוצא הרמב"ם בדברים ברורים נגד ההתלות בביאת המשיח, ומפריד הפרדה ברורה בין האמונה כשלעצמה, אשר חובה על האדם להאמין בה, לבין המעשה והמצווה שעליו לעשות. אסור – לדברי הרמב"ם, – שהאמונה – בביאת המשיח תחליש ותרפה את הידים מלקיים את מצוות ד', אשר נתחייבנו לקיימן מאז מעמד הר סיני עד אחרית הימים. ואסור שהמעשים יהיו מושפעים מן העובדה שמשיח קרוב או רחוק. וכמובא בהמשך דברי הרמב"ם שם: "כי אין זמן לביאת המשיח, עד שתולים בו ואומרים עליו: הוא קרוב או רחוק! וחייב המצוות אינו תלוי בביאת המשיח, אלא אנחנו מחויבים להתעסק בתורה ובמצוות, ונשתדל להשלים עשייתן, ואחר שנעשה מה שאנחנו מחויבים, אם יזכה ד' לנו או לבני בנינו לראות המשיח – הרי טוב יותר. ואם לא – לא הפסדנו כלום, אלא הרווחנו בעשייתנו מה שאנחנו מחויבים". האמונה אפוא, לא באה כדי להחליש את האדם ולהביא אותו לידי רפיון מלעשות את חובתו. אלא להיפך, האמונה בגאולה ובביאת הגואל קיימת כדי "לחזק עייפי הגלות" (ראה להלן). עיני האדם צופיות ונשואות לבא הגואל, אך אל לו לחדול מלעשות, אלא האמונה צריכה להקרין על המעשים, להוסיף כח באדם, בהאמינו שיש משקל למעשה שהוא עושה, כי בכל דבר ובכל פעולה, ולו גם קטנה ביחס, אפשר לקרב את הגאולה.

יש אפשרות שבני בנינו יראו את המשיח.

לשוננו של הרמב"ם יש בה כדי להתמיה, שכתב: "ואחר שנעשה מה שאנו מחויבים, אם יזכה ד' לנו או לבני בנינו לראות המשיח הרי זה יותר טוב". כיצד יצאו מילים אלה מפיו של מי שאמר וקבע בשלשה עשר העיקרים: "אחכה לו בכל יום שיבא", היתכן שהעלה על דעתו אפשרות שבני בניו אולי רק הם יזכו לראות בביאת המשיח, ועיניו לא תראינה בבואו? אכן כך. הרמב"ם מלמדנו שמצד אחד האמונה בגואל צריכה להיות חזקה כל כך עד שהאדם רואה את הגואל לנגד עיניו כאילו היום בא, אך בעת ובעונה אחת, אם מוטלת חובה ומצוה על האדם לעשותה עליו לשים אל לבו האפשרות האחרת, היינו, שמא רק בניו יזכו לראות בביאת המשיח, וממילא חובה עליו היום לקיים את המצוה ולעשותה בכל כוחותיו ובזריות. ואם האדם מתרפה ותולה ביאת המשיח את ההמנעות מלעשות - הרי זו הונאה עצמית. וכך מסיים הרמב"ם את דבריו, באגרת השמד, שהאומר: "אשאר אני (בגלות ובשמד) עד שיבא משיח, ואצא ממה שאני בו, אין זה כי אם, רוע לב ואבוד גדול ובטול הדת והדעת, זוהי דעתי וד' יודע את האמת". מדברי הרמב"ם האלו נשמעת קריאה ואזהרה, שראוי לו לאדם לחשוך בעצמו, שמא דבריו בענין ביאת המשיח נועדו לכסות על רפיון ידים מלעשות את חובתו, וכי עליו להזהר מהונאה עצמית.

אמונה ופניות אישיות.

צא וראה מה שכתב ר' יששכר שלמה טייכטאל בספרו "אם הבנים שמחה", שאף גדולים וטובים מישראל פעמים שמטעים את עצמם בסברות שוא מתוך נטיות ונגיעות אישיות, וכדבריו בהקדמתו (הקדמה שניה עמ' ל"ו הוצ' פרי-הארץ): "ועל כן, מי שהוא משוחד מעיקרא בדבר, לא יראה האמת ולא יודה לדבריו, ולזה (היינו לאדם כזה) לא יועילו כל ראיות שבעולם, כי הנם מוכים בסנוורים, והנגיעה שבקרבם תעוור את עיניהם, ויכחישו אפילו דברים ברורים שמש. כי מי לנו גדול ממרגלים, שהפסוק העיד עליהם שאנשים כשרים היו, ואף על פי כן, יען שהיתה נגיעת הנשיאות טמונה בקרבם כמבואר בזהר (חלק ג' דף קנ"ח א') ובשל"ה בארוכה, שהיו יראים שאם יבואו לארץ ישראל יאבדו נשיאותם, מאסו בארץ חמדה והתעו רבים אחריהם... כמו כן הוא בזמננו. אפילו רבנים ורביים וחסידים - לזה יש רבנות טובה, ולזה אדמורו"ת טובה, ולזה עסק טוב... או משרה טובה ונכבדה עם ספוק גדול, אשר מורא עולה על ראשם - אם ילכו לארץ ישראל יתרוּפף מצבם". עוד הוסיף וכתב: "וכמדומה לי, שכל אלו המנהיגים שהיו מונעים את ישראל מלילך ומלהשתתף עם הבונים (בארץ ישראל) לא יוכלו לכפר את ידיהם ולומר: "ידינו לא שפכו את הדם הזה", עיין "תנא דבי אליהו"... כל מי שסיפק בידו למחות ואינו מוחה... כל הדמים הנשפכים בישראל אינו אלא על ידו". וממש קוימו דבריו (של בעל "בני יששכר") באלו החרדים, שעמדו מרחוק לחברת הבנין מחמת הזהירות היתרה שהיתה בהם... שהיה בידינו להציל אלפי אלפים מישראל, שנהרגו בעוונותינו הרבים וגם מתו מיתות משונות רחמנא ליצלן לאלפים ולרבבות". עד כאן דבריו. לא חס הרב טייכטל לא על עצמו ולא חבריו, רבנים, אדמו"רים וחסידים, ותלה בהם את האשמה להשמדת אלפים ורבבות מישראל, וזאת מתוך שגילו זהירות יתירה וחסידות מדומה.

כאמור, אין זה אלא המשך לדרכם של חסידים וצדיקים מקדמת דנא, אשר חיו עוד בהיות הבית השני על תילו, לגביהם, גם בנין הבית וחיודש העבודה והמצוות הנוגעות לארץ ישראל ולמקדש, לא היה בהם כדי להניע אותם לעלות לארץ. עיניהם צופיות היו לבית העליון, כשהם ממתינים לגאולה של אחרית הימים. ואילו בית שני - ראוי הוא לדעתם שימשיכו לבכות עליו כאילו היה חרב.

משמעות דברי הרמב"ם בהלכות מלכים בענין בית המקדש.

מן הראוי ליחד משפטים אחדים אודות הבסיס ההלכתי עליו בנויה השקפת עולם זו. מסתבר שהרתיעה מלדון על בנין המקדש וההיתלות בביאת המשיח, יש להם סימוכין בדברים שכתב

הרמב"ם. מחברים שונים שעסקו בשאלת בנין המקדש וחידוש העבודה בזמן הזה, התקשו בהסברת דברי הרמב"ם בסוף ספרו "היד החזקה", שם כתב: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל וחוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה" (הלכות מלכים פרק י"א הלכה א').

הרב מ.מ. כשר זצ"ל מחבר "תורה שלמה" כותב בקונטרס בעניני חידוש העבודה שיש דעות לכאן ולכאן בדבר האפשרות לבנות המקדש. ולאור דברי הרמב"ם לעיל כתב ש"נראה מלשונו שקודם ביאת המשיח ובנין המקדש אין מקריבין קרבנות", ראה בספרו "התקופה הגדולה" (עמ' שכ"ט וכן שם עמ' שמ"א). כן ראה בספרו של הרב הילביץ "חקרי זמנים" ב' אשר דברי רמב"ם אלו הביאו אותו לאותה מסקנה. וכך גם בספר "דעת תורה" – על המצב בארץ הקודש ועוד, אשר ראו בדברי הרמב"ם אלו דברי הלכה מחייבים.

להלן כמה הערות אשר מן הראוי לכל מעיין לשים אליהן לב בעת לימודו בדברי הרמב"ם הנזכרים לעיל, דבר המאפשר לענ"ד לשקול ולהבין את דברי הרמב"ם לאשורם.

א. דברי הרמב"ם בהלכות מלכים אנדה ולא הלכה.

נושאי כליו של הרמב"ם מעירים על שני הפרקים המסיימים את הספר ה"יד החזקה" שהם דברי אגדה, ולא נאמרו לענין הלכה. כך כתב רבי יוסף קארו בספרו "כסף משנה" בהקדמה לספרו כי מטרת החבור היא: "לכתוב מוצא כל דין ולבאר דבריו", כי אין לו לאדם "לסמוך על קריאתו בספרו ולדון ולהורות, אם לא שמצא ראייה מגמרא". ואכן כך הלך ובאר והסביר את כל דברי הרמב"ם ב"יד החזקה". אולם בהגיעו לשני הפרקים האחרונים בספרו כתב: "הפרק הזה (פרק י"א) ושאריו, אמונות טובות בביאת משיחנו ואין לי לפרש בהם דבר". כך גם הרדב"ז כותב: "כיון שאין דברים אלו לענין הלכה ולא לקיים עיקר מן העיקרים – אין לדקדק בהם" (שם הלכה ב'). ובסיום כתב "והם דברים מחזקים האמונה וידי עיפי הגלות".

ב. אין קבלה והלכה מחייבת בדבר סדר הדברים בעת בוא המשיח.

הדבר ברור, ששני הפרקים הדנים בענין המשיח אינם אלא דברי אגדה, שהרי הרמב"ם עצמו כותב שם בדבריו, "שכל הדברים האלו וכיוצא בהן לא ידע האדם איך יהיו עד שיהיו" עוד הוסיף: "שדברים שתומין הן אצל הנביאים", וכן כתב: "גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו..." "ולפיכך יש מחלוקת בדברים אלו", דברים המורים במפורש שדברי הרמב"ם בפרקים אלה אינם אלא דברי אגדה, וכפי שכך נהג בסיום כל אחד מארבעה עשר ספרי ה"יד החזקה", אשר בסיום כל ספר נהג להוסיף כמה דברי חיזוק ומוסר ויראת שמים. הרמב"ם מוסיף אזהרה, שלא להתעסק כלל בדברי האגדות בענין ימות המשיח וכלשונו שם: "ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים הענינים אלו". לדבריו שם, אין בתאור הדברים כפי שהביאם אודות ימות המשיח סדר מחייב, ובלשונו: "אין סדר הדברים הללו.. עיקר בדת".

ג. דרכו של הרמב"ם: אין לפסוק הלכה בדברים שבאגדה.

לרמב"ם יש דעה עקרונית שאין לפסוק הלכה בדברים שבאגדה. וכפי שכתב בכמה מקומות. ראה את דבריו בפרוש המשנה לרמב"ם סנהדרין (פרק י' משנה ג'), שכתב על המחלוקת במשנה שם, האם עשרת השבטים עתידים לחזור לעתיד או לא? וזו לשונו: "כבר הזכרנו לך כמה פעמים שכל מחלוקת שתהיה בין החכמים ואינה תלויה במעשה, אלא קביעת סברא בלבד – אין מקום לפסוק הלכה כאחד מהם", וכן האריך להסביר זאת בסוף פירושו למסכת הוריות וכן בסוף אגרת "תחית המתים" ועוד.

אף הרב מ.מ. כשר זצ"ל, בספרו "התקופה הגדולה" מביא את דעת הרמב"ם בענין זה, ומוסיף שזוהי דעת ר' שמואל הנגיד (ראה שם דף שנ"א). ומוסיף שהרמב"ם "לא בא כלל בפרקים אלו לפסוק הלכה ברורה" ונראה שבדבריו אלה חזר בו מדבריו לעיל שדעת הרמב"ם שמישיח בונה מקדש.

ד. הרמב"ם נוטה לפרש את פסוקי הגאולה "לפי הכרע הפסוקים".

אפילו במקומות שאמרו תו"ל דברים ברורים בענין ביאת המשיח, לא נמנע הרמב"ם לפרש את פסוקי הנבואה באופן שונה מדבריהם. וראה למשל את דברי הגמרא במסכת עירובין (דף מ"ג ע"ב). שם אומרת הגמרא, שאליהו יקדים ויבוא יום לפני ביאת המשיח, הגמרא מתבססת על הפסוק "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ד' הגדול והנורא". לדברי הגמרא, "היום הגדול והנורא" הוא יום ביאת המשיח, ואליהו יבוא יום לפניו. הרמב"ם אמנם מביא דעה זאת בהלכות מלכים, אך נוטה לפרש את פשוטו של הפסוק באופן אחר, וכדבריו שם: "יראה מפשוטן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא" וכו'. לפירושו "היום הגדול" פירושו יום מלחמת גוג ומגוג. ולפי פשוט הפסוקים לדעת הרמב"ם יבוא תחילה אליהו, אחר כך תבוא מלחמת גוג ומגוג – זה יהיה לדעתו "בתחילת ימות המשיח". ורק אחר כך יבוא משיח. רק לאחר שפירש בדרך זו מוסיף הרמב"ם את דעת חז"ל במסכת עירובין: "יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו", ואין קבלה ומסורת בדבר "אלא לפי הכרע הפסוקים". ברור אפוא, שלא ראה הרמב"ם בפרקים העוסקים בעניני ימות המשיח דברי הלכה אלא דיון באגדה בלבד.

ה. מגמת הרמב"ם בפרקי משיח ללמד מהו משיח שקר

יש הקבלה ברורה בין מה שכותב הרמב"ם בפרקי משיח אלה, לבין מה שכתב באגרת תימן, דבר המסביר לנו את מגמת כתיבת שני פרקי הסיום ב"יד החזקה". באגרת תימן, הדנה בהופעת משיח שקר בין יהודי תימן, מאריך הרמב"ם להסביר מה הן התכונות הנתבעות ממשיח, וכיצד אפשר להבחין בין משיח שקר למשיח אמת. הרמב"ם מרבה להדגיש, כי דבר עיקרי אצל משיח-אמת הוא, שיקפיד על קיום כל מצוות התורה, זו שבכתב וזו שבעל פה, וזאת בניגוד למשיחי שקר שונים שעם הופעתם התחילו לשנות דברים בתורה, ולומר דברים המנוגדים להלכה. הרמב"ם מתאר חמשה משיחים שהופיעו במקומות שונים בעולם באותה תקופה. כן עומד הרמב"ם על "המשיחים" – "הנוצרי והישמעאלי", אשר שינו מן האמור בתורה. (הדברים הושמטו ע"י הצנזור בדפוסים הקיימים). מגמת פרקים אלה איפוא, להנחות את קהילות ישראל בשעת מבוכה כיצד להבחין בין משיח אמת למשיח שקר.

ו. יתכן מקדש בלא משיח, אך משיח בלא מקדש – אינו משיח

מכאן מובן מדוע כתב הרמב"ם, שמישיח בונה מקדש, ומחזיר את כל המשפטים כשהיו מקודם: קורבנות, שמיטין, יובלות וכו'. לא סדר הדברים עמד לפניו, אלא העיקרון: לא יתכן משיח שמצוות התורה כולן אינן מתחדשות בימיו. הדבר אינו עומד בסתירה לחובה המוטלת על ישראל בכל דור ודור לקיים את כל מצוות התורה, ואם הדבר מתאפשר – חובה היא להקים מקדש כבימי בית שני, (שלא היה בו מלך, כפי שכתב הרמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו' הלכה י"ד). חובת הקמת המקדש מוטלת על הציבור ולא על המלך (רמב"ם ספר המצוות סוף מצוות עשה). חובה זו נצחית היא. יתכן אפוא בנין מקדש לפני בא המשיח. מאידך גיסא, לא יתכן מצב בו בא המשיח ואינו בונה מקדש – כי אז איננו משיח. זה מובנם של דברי הרמב"ם ב"פרקי משיח", לדעת כל אותם גדולי ישראל הסוברים, כי חובת הקמת מקדש היא חובה תמידית בכל דור ודור ואינה קשורה לביאת

המשיח. דומה שדברי רמב"ם אלה הם מאותם דברים, אשר עליהם אמרו חכמינו ז"ל, שהקב"ה כותב דבר בתורה, ומעמיד את האדם בנסיון, אם יבין את הדברים כרוחם ויבוא להתחזק במצוות, או יפרש אותם כפי נטית ליבו, כדי לדחות קיומן של מצוות. וכלשונם: "כתוב! והרוצה לטעות יטעה". (בראשית רבה ח' ז').

בנין המקדש כשלעצמו אין בו כדי להבטיח את חיסול הגלויות

אם לסכם את האמור, יש לומר, שהשקפת עולם זו התולה את בנין המקדש והגאולה בכלל במשיח, עתיקת יומין היא. מאז שהרחיבו הנביאים בדבריהם על הגאולה השלמה העתידה לבא באחרית הימים, היו הנבואות מצד אחד מקור כח ועידוד, לאלו שפעלו למימוש הדברים באופן מעשי. עולי הגולה מבבל, ובראשם זרובבל ויהושע בן יהוצדק, עזרא הסופר ונחמיה, וכן שלשת הנביאים חגי זכריה ומלאכי, עסקו בבנין הבית השני, כי זה הדבר המתחייב מכח המצוות האמורות בתורה, עם זאת האמינו כי הם מניחים את היסוד להופעת הגאולה השלמה, ובית שני היה יכול להיות בית נצחי, כשבמהלך תקופת קיומו היו עתידות להתרחש כל התופעות הגדולות עליהן דברו נביאי ישראל לעומתם היו רבים אשר נשארו בגולה בהאמינם שעליהם להמתין עד להופעת משיח וכל הקשור בהופעתו, דווקא האמונה בהתגשמות הנבואות במהרה, הביאה אותם להמנע מלנקוט צעדים ממשיים לקרוב הגאולה. חלק נכבד מעם ישראל המשיכו את חייהם בגולה ואף התפזרו במרחבי העולם העתיק, כשהם מתבססים, וצוברים עושר ונכסים. הם אמנם עלו לרגל אך צפייתם היתה להופעה מלאה של כל דברי הנביאים בדבר הגאולה השלמה העתידה לבוא בכל רגע.

תפיסה זו הנזכרת בכמה אימרות בתלמוד כמובא לעיל היא המונחת ביסודה של התפיסה הקיימת אף כיום, היינו, שאין לקבל גאולה חלקית, ויש לצפות לגאולה השלמה בלבד. ומכאן מסקנה רבת משמעות לגבי קבוצת יהדות הפזורה לארץ ישראל בתהליך טבעי עד כמה שאפשר לכנות את מעשי ד' "טבע". יש סיבות רבות להניח שיהודי העולם – ויהודים מאמינים בכלל זה, לא ימהרו לעלות ארצה בהמוניהם מרצונם הטוב. הקפאון הכללי הקיים בעליה ארצה (אם לא יתחוללו זעזועים מיוחדים – ד'שמרנו מהם –) עשוי לאור נסיון ימי הבית השני להימשך. ואם בעוונותינו הופעת משיח תתעכב, הווה אומר שמצב זה עשוי להימשך דורות. בהקשר לאפשרות של בנין המקדש, אין איפוא לתלות תקוות רבות לנהירה פתאומית של כמה מליונים נוספים מיהודי העולם שהיא אשר תביא לבנינו. שהרי אף בהיות בית שני על תילו לא ראו יהודי הגולה לנכון לעלות ארצה, בצפייתם לבנין הבית שלעתיד לבא. והשאלה שהצבנו בראש המאמר איפוא במקומה, אם אכן כך – "אימתי יבנה המקדש?"

ג. מקדש – מעין עולם הבא

כאן עלינו לפנות לקבוצה שלישית, אשר יש סימנים רבים המראים, לכאורה, כי מבני קבוצה זו יקומו לנו בוני המקדש.

המדובר אף כאן בצבור בלתי מוגדר אמנם, אך צבור אשר עניני המקדש מעסיקים אותו והוא אף נוקט פעולות שיש בהן כדי לקרב את הרגע של בנין המקדש.

קיים ציבור החב של בני תורה מבני הישיבות בעלות אופי לאומי-ציוני, אשר עניני המקדש הם במוקד ההתעניינות שלו. במחנה זה עומדת במקום בולט ישיבת "עטרת כהנים" בירושלים שבין החומות. הישיבה מארגנת כנסים לדיון בעניני המקדש, מוציאה חוברות הסברה, מארגנת ימי עיון לקבוצות ברמות שונות, ומעודדת את העיסוק בעניני המקדש בכלל, אף עושה גדולות ברכישת מבנים בתוככי ירושלים שבין החומות.

לאחרונה הופיעה חוברת בהוצאת הישיבה שיש בה כדי להביא להרהור, האם אכן מקרב קבוצה זו יקומו בוני המקדש השלישי?
חוברת זו מייצגת קו מחשבה שיש לו מהלכים בצבור, ומן הראוי להתיתס לכמה מן העקרונות המובאים בה.

"לא נעלה בהר"

החוברת "עיתורי כהנים" (3) בעריכת הרב אבינר שליט"א. כותרת המשנה של החוברת היא: "לא נעלה בהר". כותרת הפוקחת את עיני הקורא בתמהון: כיצד משתלבים שני המושגים יחד – תורתם של כהנים – כהני המקדש, ולעומתה הכרזה התרסה: "לא נעלה בהר"!!
עיון בחוברת מעלה הרהורים ושאלות רבות. להלן נעמוד על נקודות עקריות.
בחוברת מובא מעין "שולחן ערוך" לעקרונות ומחשבות, וכן פסקי הלכה בענין הר הבית ובנין המקדש. בהמשך לפתיחה ובה הקריאה הסתמית: "לא נעלה בהר", באה במהלך החוברת גם הלכה למעשה: "לא נצא לבנות (בית המקדש) עד אשר יאמר לנו נביא!" הקריאה ההכרזה היא בלשון רבים בשם כלל ישראל, "לא נעלה" "לא נצא", וכסגנון החוברת כולה. תמהני, הכרזה זו "לא נצא לבנות"!! כלפי מי היא מכוונת? האם לא כלפי שמים? שהרי מי צווה אותנו על בנין המקדש אם לא אלקי ישראל? כיצד אם כן יכול אדם להוציא קריאה בשם הכלל: "לא נצא לבנות"!!

מחאה

כבר היו דברים מעולם, ובימי הרב קוק זצ"ל יצא עורך עתון בהכרזה בשם הכלל. הרב קוק זצ"ל יצא כנגדו בשצף קצף, וזו לשונו במכתבו הגלוי כנגד עורך "ההשקפה": "שיעז סופר אחד להעיד בשם כל הקהל כולו... שיקח אדם יחיד דעה רחבה כזאת לעצמו, לדבר בקלות ראש כזאת על דבר היחס של עם שלם... לא בתור דעתו היחידית, כי אם בשם העם כולו, זוהי חוצפה שאיננה מצויה".
הרב קורא במכתבו לכל מי אשר "לב העברי שבקרבו לא מת עדיין", להביע בגלוי "מחאה נמרצת" (אגרות ראי"ה א' יח'). נכון אמנם, הנושא בו דן הרב זצ"ל שונה מן הנושא שלפנינו, אך העקרון – אחד הוא. מצות בנין המקדש וכל המצוות הקשורות בה הם ענין כלל ישראלי, הם דבר מרכזי בחיי העם בכלל, זוהי מצוה המוטלת על כלל הצבור. לפיכך, יש מידה רבה של העזה בהכרזת אדם יחיד מישראל בשם הכלל: "לא נצא לבנות". מתבקשת מאליה איפוא יציאה במחאה גלויה – עם כל החיבה וההערכה שכולנו רוחשים למחבר החוברת – ולומר לו: "אנא אמור: דברים שאמרתי – בשם עצמי אמרתי". נאמן עלינו כותב החוברת – הרב אבינר שליט"א שכתב את דבריו מתוך חרדה עמוקה לכבודו של הר הבית, שמצוות "מורא המקדש" היא שהניעה אותו לכתוב את מה שכתב. אם יש שותפים להכרזה זו יקומו ויכריזו גלויות וינקבו בשמם, הצבור ככלל בוודאי לא ייפה את כוחו של מישהו להכריז הכרזה זו בשם הכלל.

הר הבית אברסט

על איזה רקע נולדה הכרזה זו, כשהיא מושמעת על ידי מי שרואה עצמו כממשיך בדרך שסלל הרב קוק זצ"ל, ודווקא מול מקום המקדש?
התשובה לכך ניתנת בחוברת עצמה "ארץ ישראל והר הבית הם "שני דינים נפרדים", (עמ' 7), משפט הבא להבחין הבחנה ברורה בין מצוות כבוש וישוב ארץ ישראל – לבין מצוות כבוש הר הבית ובנין המקדש. להלן משפט נוסף המציין את אותה חלוקה: "הרב מבריסק שעומד למרחוק (מהר הבית), הוא באמת יותר קרוב מהמתפלל ב"מחכמה" (בית הכנסת בתחומי הר הבית). על רקע השאלה – האם "בעניני ארץ ישראל אנו "ציונים" ובעניני הר הבית אנו "סטמרים"?

המעייין בחוברת ימצא שאכן כך, כולה אינה אלא חפוש סיבות ודברי צידוק, מדוע יש להתרחק מן ההר "הרחקות אין סוף" (עמ' 4). בהמשך לשיטה המובאת לעיל – שיטתם של אלו אשר מתוך זהירות וחסידות יתירה מעלים את ענין ארץ ישראל והמקדש מעלה מעלה, ומוסרים את הענין למלך המשיח, וזאת כאמור כדי למצוא צידוק לעובדה שאין בני הגולה עולים ארצה. כן אף כאן, מתעוררת הרגשה שהמקדש הולך ועולה לגבהים ולפסגות עד שנעשה בלתי מושג לבני אנוש, וזאת כדי להביא למסקנה שמן הראוי למשוך את הידים מלקיים את מצות בנין המקדש בימינו. להלן כמה ביטויים מסוג זה: "המקדש הוא במדרגת – "לעתיד לבוא", (עמ' 24). "הר הבית הוא כמו "עשרת ימי תשובה", "הכותל – "אברסט". ביטויים מרוממים אמנם, אך זרים לרוח ההלכה, על כל פנים היכן נשמע שפוסקים הלכה על פי תחושות מרוממות ודברים שבשירה ובדמיון? הקשר בין המושג "עשרת ימי תשובה" והר הבית הוא אמנם רעיון מקורי (יפה כשלעצמו), כך גם המושג "הכותל-אברסט" שהמחבר משתמש בו, אך ככל שבטויים מסוג זה מופיעים במאמר שואל המעייין את עצמו: האם לא באו תחושות מרוממות אלו כדי להביא אותנו לחדול מקיום המצוה? ואכן משעה שהכותל הפך למושג בלתי נתפס והוא מצוי במרומי ה"אברסט", מתגברת התחושה שאנו משוחררים מבנין בית אבנים ומזבח אדמה על הרי ציון וירושלים.

נפנה נא לעוד כמה רעיונות המובאים בחוברת: "ככל שאנו יודעים שאנו רחוקים מהר הבית... יותר אנו מתקרבים" (עמ' 2). ומשפט דומה: "זיש שנהגו לעמוד במרחק מאה מטר מן הכותל, בזה שהתרחקו – התקרבו", איננו נוגעים (בהר) עד אשר נתעלה לדרגת הר הבית" (עמ' 27) ועוד.

משה! לא כמו שאתה סבור!

כשאנו באים למצוא הוכחות להשקפת עולם זו בדברי חז"ל הננו מגיעים למסקנה הפוכה, קיימת בדברי חכמינו ז"ל מגמה ברורה לשלול מחשבות מן הסוג האמור. וכך מובא במדרש "תנחומא" פרשת "כי תשא" (פיסקה י'): "ר' יהודה בר' סימון אמר: "שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" – אמר: רבונו של עולם! "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך!" אמר לו (הקב"ה): משה! לא כשם שאתה סבור! אלא עשרים קרש בצפון, ועשרים בדרום, ושמונה במערב ושמונה במזרח – ואצמצם שכינה שלי ואשכון ביניהם, וכשאמר לו: "צו את בני ישראל... את קרבני לחמי", אמר משה: רבונו של עולם אם מכניס אני כל החיות שבעולם וכל הבהמות – אין בהם העלאה אחת, ובכל העצים שבעולם – אין בהם הבערה אחת... אמר לו: משה, לא כמו שאתה סבור, אלא – "את הכבש האחד תעשה בבקר" ולא שנים בבת אחת". בדברי חז"ל אלו נראית מגמה ברורה, היינו להוריד אותנו מן הגבהים ולשלול את המחשבה כאילו המקדש הוא דבר בלתי מושג, ולהראות כאילו משה עצמו אף הוא שגה בהשגותיו על טיבו של המקדש, – "לא כמו שאתה סבור!" ודי בכמה קרשים לצורך השראת שכינה בישראל, ודי בכבש אחד לקרבן תמיד.

נתאוה הקב"ה שתהיה זו דירה למטה

כך גם במדרש "תנחומא" פרשת "בחוקותי" (ג'): "אם בחוקותי תלכו", מה כתוב שם? "ונתתי משכני בתוכם", שעל מנת כן יצאו ממצרים, שיעשו את המשכן ותשרה שכינה ביניהם... למה? אמר ר' אמי: נתאוה הקדוש ברוך הוא, כשם שיש לו דירה למעלה שתהא לו כך דירה למטה", הביטוי נתאוה הקב"ה, הוא ביטוי נדיר בדברי חז"ל, והם השתמשו בו דוקא כאן, – "נתאוה" מיוחדת יש לפניו, היינו להניח את העולמות העליונים והוא חפץ "בדירה למטה" בדבריהם אלו השתדלו חז"ל לקרב אל לבנו את ענין המקדש, להפיג תחושות שהמקדש הוא דבר ששייך לעולמות העליונים, "מעין עולם הבא" וכד', המקדש הוא בעולם הזה, בעולמות התחתונים, ודוקא לכך "מתאוה" הקדוש ברוך הוא.

כנגד דברי הצדוקי המטיח ברבי חנינא: "טמאים אתם!" משיב לו חנינא: בא וראה מה כתוב בישראל: השוכן אתם בתוך טומאתם, אפילו בזמן שהם טמאים שכינה שרויה ביניהם" (ראה את הענין בכללו במסכת יומא דף נו' ע"ב - נ"ז ע"א). חז"ל באו לסתור את התפיסה האומרת, שהמקדש נועד לעם ישראל רק כאשר הם במצב של זיכוך וטהרה ובדרגה עליונה, אין מצב של "איננו ראויים", "הדור לא ראוי". על כל פנים לא בתורה האומרת מפורשות: "וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם", (ויקרא ט"ז). אלא השכינה שורה גם כשישראל במצב של טומאה (ראה רש"י שם). וראה ב"מדרש הגדול" שם האומר: "על מנת כן שוכן בתוכם, שהם מיטמאים - והוא מכפר. להיפך אפוא, זוהי מטרת מצות המקדש, לטהר את עם ישראל מטומאתם - כפי שנראה מדברי חז"ל אלו ובמקומות אחרים, לא אנחנו "נתעלה למדרגת המקדש", אלא המקדש מתמם אותנו.

בין כתפיו - שכן

וכך מתארים חכמינו ז"ל את קביעת מקום המקדש על ידי דוד ושמואל בירושלים. כמובא במסכת זבחים (דף נ"ד:). תחילה סברו לבנותו בגובהה של ארץ ישראל, אולם בשיקול נוסף קבעו שיש להנמיך את מקום המקדש, שלא יעמוד בפסגת ההר אלא על כתפו, וזאת על פי הפסוק - "ובין כתפיו שכן" (דברים ל"ג), כדברי רש"י שם: "נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים למטה". האם לא בולטת בכך מגמה הבאה לשלול את התפיסה שהמקדש הוא "אברסט", וכאילו הוא "שייך לעולם אחר"? התפיסה הכללית של חכמינו ז"ל היא "שלא ניתנה תורה למלאכי השרת" (ברכות כ"ה ע"ב), כי אם לבני תמותה, העשויים להכשל ולחטוא - לאלו ניתן המקדש, כדי שבאמצעותו יוסיפו טהרה וקדושה וקירבה לכורא, והבאת ראיות נוספות בענין זה היא אך למותר.

המתבדלים מן המקדש בימי בית שני

כמו לגבי הכיתות שמנינו לעיל - כך אף לגבי השקפת העולם המוצעת בחוברת הנ"ל. אי אפשר להשתחרר מן הדמיון שבין השקפת עולם זו לתפיסה של כת קדומה מתקופת הבית השני. מכתבי יוסף בן מתתיהו ומן המגילות שנמצאו במדבר יהודה למדים אנו, על קבוצה נרחבת למדי של אנשים, אשר פיתחה רעיון בדבר מקדש נשגב מבני אדם, מקדש בו תשלוט, "מלכות שמים", והעבודה תהיה על טהרת הקודש. הרעיון התפתח בעקבות החילופין התמידיים של הכהנים הגדולים במהלך תקופת הבית השני, פעמים שהודחו כהנים גדולים מתפקידם הרם למרות גדולתם וטהרתם נפשם, ובמקומם הועמדו לשרת בהיכל כהנים פחותים בדרגתם הרוחנית, (וזאת מפני חשבונות פנימיים של השליטים השונים בישראל). כמו כן ליקויים ופגמים אחרים שנתגלו בסדרי המקדש ועבודתו, הביאו לצמיחת שיטה האומרת, כי תחילה יש לתקן את סדרי החברה והשלטון. ורק כשהעם יהיה במצב מתוקן רק אז יש לחדש את חיי המקדש ובמובן האידיאלי. בעלי השיטה טענו שיש לחדול מהבאת קרבנות למקדש במצבו הנוכחי ובכלל נכון להתבדל ולהתרחק מירושלים. הם פיתחו חיים עצמאיים במדבר יהודה ובערבת ים המלח, כשהם מצפים ומיחלים לרגע בו יתעלו חיי המקדש ועבודת הקרבנות תהיה מרוממת ומלאה שגב. כך צמחו כיתות האיסיים למיניהם כל אחת בשיטתה ודרכה, כשהמשותף ביניהם - הנתקות מן המקדש ובטול מצוות התורה הקשורות בו, זאת מתוך אמונה, כי ב"קץ הימין" (הקרוב לבוא לפי הבנתם) יתחדשו מצוות המקדש בכל הדרן ותפארתן. אין בידינו אמנם מקורות בדברי חז"ל לכיתות אלה, אך גילויים ארכיאולוגיים בדורנו ומחקרים שנעשו באזור ים המלח, מאשרים בנושא זה את דברי יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים" (ראה ספר יח א, ה, כן ראה במגילות השונות שנמצאו במדבר יהודה וראה "אנציקלופדיה של המקרא וימי הבית השני" - "מגילות ים המלח", ושם - ביחס לקרבנות "מקדש רוחני" ועוד).

בית המקדש - עולם אחר משלנו.

למקרא משפטים דוגמת אלה הנזכרים לעיל, המרוממים את המקדש לדבר שמעבר למציאות, וכן משפטים אחרים בחוברת כמו: "בית המקדש - יוצא מן הכלל!" (מכלל מצוות התורה). "בית המקדש - הינו כולו נבואי!" (עמ' 15) "שניהם (הר הבית והמקדש) עולם אחר משלנו", אי אפשר להמנע מלקשור את ההשקפה המוצעת בחוברת עם אותה השקפת עולם קדומה של הכיתות המתבדלות בימי בית שני.

כך גם משפטים כגון: "מה שחיוני עכשיו הוא להמשיך לבנות את המדינה, להרבות בה אהבה ואמונה" (עמ' 20). ומשפט בעל אופי דומה: "הר הבית שייך - רק כשיש אחדות בעם ישראל". "אנו לא ראויים לכך" (עמ' 4) ועוד. וכך מכח סברה והערכות אישיות - בניגוד לכל מה שמקובל בדיון הלכתי - מביא מחבר החוברת את הקורא עד למסקנה ולהכרזה: "לא נצא לבנות!" מעבר לכל ספק הוא, שמחבר החוברת לא נתן את הדעת לאן עשויים להוביל מחשבות מן הסוג האמור, אך דוקא משום כך, לא מיותר להסב את תשומת הלב לתוצאות העשויות להולד מהלך מחשבה זה. המחבר עצמו כותב בין דבריו: "לא מפני שאנו סוברים סברות - נעשה מעשים, לא מפני פלפולים ניגע בדברים כל כך חמורים" (עמ' 15), והנה נלכד הוא עצמו ברשת הסברות ובסבך הפלפולים, עד שיצא באותה הכרזה תמוהה ומוזרה.

בזיון והשפלה - או "כבוד לאומי"?

אי אפשר להמנע מלציין כאן דוגמא אחת לפחות מן הסברות המובאות במהלך החוברת אשר יש בהם להתמיה, סברא המנוגדת להגיון הישר.

מחבר החוברת עצמו מזכיר, כי בכנס עולמי של כל גדולי האסלאם בקהיר הגיעו למסקנות, כי יש לערוך "מלחמת קודש למחות את מדינת ישראל, ביחוד כדי לשחרר את הר הבית" הקדוש לאסלאם (עמ' 26). כן מודה הוא שבמקום בו נאמר: "והזר הקרב יומת" משוטטים "שועלים קטנים מחבלים כרמים" - כלשונו (עמ' 27). עם זאת אינו רואה כל סתירה בכך שקבע, כי "גאוננו הלאומי מתבלט בכך שאנו מראים לעולם כולו: הנה יש מקום בו איננו נכנסים", - שועלים קטנים רומסים את חצרות הקודש - מקום השראת השכינה, וזאת בליבה של בירת ישראל, לא הרחק מכל מרכזי השלטון היהודי המתחדש במדינת ישראל, האדישות מסביב והשתיקה זועקת לשמים. המתים המוסלמים בתחומי ירושלים מובלים כולם אל ההר ואל מקום המקדש, רחבות ההר משמשות למגרשי כדורגל לנוער הערבי וכך עולה "גאוננו הלאומי" ואף מתבלט, וזאת לעיני "כל העולם". האם רעיון ההופך השפלה ובזיון שאין למעלה מהם - לכבוד ו"לגאון לאומי" - אין בהם כדי לזעזע? אי לו ללאום שזה גאון.

עצם התפיסה הפוזלת ל"עולם" תמוהה. על כבוד הבית וקדושת המקום נצטוונו מפי בורא עולם, והשאלה שהננו צריכים לשאול את עצמנו היא, האם השפלה זו מוסיפה גם גאון לשכינה?

אם יתאספו כל חכמי ישראל - לא יוכלו לדחות פרט ממצוות התורה.

לדברי מחבר החוברת, מצות בנין המקדש יכולה להדחות לזמן רב - "איננו יודעים כמה שנים או כמה דורות" (עמ' 14). כנגד תפיסה מסוג זה כבר יצא ר' חיים מוולוז'ין תלמיד הגר"א במילים בוטות, וכך כתב בספרו "נפש החיים" (שער א' פרק כ"ב) "ולבל יתחכם האדם הגדול שהשגתו מרובה לומר: "אנכי הרואה" סוד טעמי המצוות, בכוחות ועולמים עליוניים, שראוי לי לפי שורש נשמתי, או למי ומי לפי שורשו לעבור חס וחלילה על איזה מצוה, או לדחות שום פרט מפרטי המעשה לעשותה במגרעת, אף דקדוק אחד מדברי סופרים, או לשנות זמנה חס וחלילה, (וכמו שהיה אצל חזקיהו המלך שלא עסק בפריה ורביה)... ולא הועיל לו כל עוצם צדקותיו הנוראים להביאו לחיי העולם הבא. (וזאת) בשביל שסבר להפטר ממצוה אחת מתורת משה, אף שכן ראה בהשגת רוח קדשו"... "אף אם

יתאספו כל חכמי ישראל אשר נמסר להם "מעשה בראשית" ו"מעשה מרכבה", ויעמיקו בהשגתם וטוהר שכלם, לשנות אף איזה פרט מאיזה מצוה או להקדים ולאחר זמנה חס וחלילה – לא נאבה ולא נשמע אליהם! עד כאן דבריו. תמוה איפוא, איך אפשר לדחות מצוה יסודית ודבר כל כך מרכזי בתורה ובחיי עם ישראל בארצו ל"כמה שנים ולכמה דורות" וזאת מכח הגיון וסברא שבלב בלבד.

המלך והמקדש.

נפנה נא אל כמה מן המקורות בהלכה עליהן מבסס עורך החוברת את דבריו. לדברי המחבר, הלכה היא, שאין לגשת לבנין המקדש עד שלא יקום מלך בישראל. הטעם לכך – לשיטתו – הם דברי הגמרא: "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם את בית הבחירה". (סנהדרין כ' ע"ב). "אבל אין לקיים את שלש המצוות האלה אלא לפי הסדר הזה" (עמ' 12). ובהמשך שם: "אמנם יש שרצו לאמר שהדברים רק נאמרו לגבי ראשית ההסטוריה הישראלית... אבל הרמב"ם ודאי לא הבין כך".

בחירת מקום המקדש – על ידי מלך. הקמתו – על ידי הצבור.

המעייין היטב בדברי רש"י והרמב"ם יראה שהם הם אותם גדולים ש"רצו לומר" את הדברים שהמחבר מבטל מכל וכל. שיטתם היא שמלך נדרש להקמת בית ראשון בלבד. יתר על כן, אין כוונת התורה כלל להקמת הבית עצמו (מצוה זו מוטלת על הציבור בישראל, בין אם יש מלך בין אם לאו) וכוונתה היא לבחירת המקום עליו יקום בית המקדש. לשם כך נדרש מלך, ומשנבחר המקום על ידי דוד, אין צורך כלל במלך במהלך הדורות, לא לבחירת המקום – שהרי כבר נבחר, ובודאי שלא לצורך בנין הבית.

די בהבאת כמה מן המקורות בקצרה כדי להוכיח את האמור (כי הבאת המקורות בשלמותם הם ענין למאמר רחב שאין כאן מקומו).

א. "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ" – הכוונה בימי יהושע.

לשון חכמינו ז"ל כפשוטה מורה על כך: "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ". ו"כניסתם" הכוונה היא לכבוש הארץ בימי יהושע. ראה גם מסכת קידושין (ל"ז) שהדיון בדבר החובה להקים מלך בעת הכניסה ארצה, נאמר במפורש לגבי תקופת יהושע, ולאחר ארבע עשרה שנה של "כיבוש וחילוק". אך מאותה שעה זוהי חובה לדורות..

ראה גם ברש"י (סנהדרין כ' ע"ב) הכותב, ש"בשלש המצוות: מלך, עמלק ומקדש – בכולהו כתיב 'ירושה וישיבה'. רש"י הולך ומפרט את הפסוקים המורים על כך וכגון: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ"... והדר כתיב: "והיה המקום אשר יבחר". ואם כן הוראת התורה היא – לפירושו של רש"י – שהמדובר על מעבר נהר הירדן, אשר זוהי "כניסתם לארץ". כידוע לכל, "ירושה וישיבה" הם מושג מקובל בהלכה, אשר תוכנו הוא – "שבע שכיבשו (ירושה) ושבע שחילקו (ישיבה)", ובתום תקופת הכיבוש וההתנחלות חל החיוב לקיים את שלש המצוות האלה. מאז והלאה חל חיוב המצווה לדורי דורות, ככל מצוה אחרת בתורה שכולן נתנו לקיימן כחובה לדורות וללא הפסקה.

ב. דוד ושמואל עוסקים במציאת מקום המקדש.

אף ב"ספרי" (דברים י"ב), דורשים את הפסוק "כי אם אל המקום אשר יבחר ד'" (דברים י"ב ה') לענין מציאת המקום וכדברי חז"ל שם "וכן אתה מוצא בדוד (תהלים קל"ב) "אשר נשבע לד'... עד אמצא מקום לד'". וכן שם ב"ספרי" כמה פעמים על המלים – "המקום אשר יבחר ד'". "ר' יהודה אומר: כסף – מכל השבטים, מקום בית הבחירה – משבט אחד" (דברים י"ב י"ג) כן ראה זכחים (נ"ד

ב'), שלאחר הדיון בגמרא בדבר קביעת מקום המקדש על ידי דוד ושמואל, מביאה הגמרא את הפסוק: "זכור ד' לדוד ... עד אמצא מקום לד'".

ג. הרמב"ם: המלך נדרש לקביעת מקום המקדש למנוע מריבות בישראל.

ראה מה שכתב הרמב"ם עצמו להסברת הפסוק "המקום אשר יבחר". שאלת הרמב"ם היא: מדוע לא נאמר במפורש בתורה שמקום המקדש הוא "הר המוריה"? ותשובתו: התורה כיסתה את המקום המדויק שבו יוקם המקדש וזאת כדי למנוע מריבה בין השבטים על זכותם לקבל את הנחלה הזאת לידם. לכן נקבע המקום רק על ידי מלך ישראל, אשר מכח סמכותו ימנע מריבה או סכסוך אפשרי בענין זה. זה הטעם – לדעת הרמב"ם – שהתורה קבעה סדר מחייב של קיום מצוות אלה בכניסת ישראל ארצה, תחילה הקמת מלך בעל סמכות ושליטה בעם, ורק אחר כך קביעת מקום המקדש. (ראה רמב"ם "מורה נבוכים" חלק ג' פרק מ"ה, המדגיש, שזוהי כוונת דבריו ב"ד החזקה" – כמו שבארנו בספר שופטים).

הפירוש לדברי ההקדמה של הרמב"ם ב"הלכות מלכים" – על ידי הרמב"ם עצמו.

זה ההסבר של הרמב"ם עצמו לדברי הפתיחה שלו ב"הלכות מלכים". ב"מורה נבוכים" פירש את דבריו, שהתכוון בהבאת דברי חכמינו ז"ל בדבר "שלשת המצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ", כדי לציין את תפקיד המלך בהשלטת הסדר בעם וקביעת מקום המקדש. יש להוסיף שזוהי דרכו של הרמב"ם בהלכותיו, לפתוח בהסברת השתלשלות הדברים בהלכה בה הוא הולך לדון, וכדרך שפתח ב"הלכות אישות" בהסברה כיצד היה אדם קונה אשה קודם מתן תורה, ועוד. המשך בקובץ ישראל 5.

עובדה היא שאינה ניתנת להכחשה – בית שני הוקם על ידי הצבור ולא הוקם על ידי מלך. הרמב"ם מביא עובדה זו בהלכה, ובדברו על הבית שבנה עזרא כתב "שלא היה שם מלך ולא אורים ותומים" (הלכות בית הבחירה פרק ו' י"ד).

ה. הקביעה בדבר הצורך במלך לבנין מקדש חסרת בסיס.

חידושו של ר' דוד מקרלין, שיש צורך במלך לבנין מקדש בכל הדורות, אינו עולה בקנה אחד עם דעת רש"י והרמב"ם ושאר המקומות המובאים לעיל. תמיהה איפוא, על מחבר החוברת, הכותב באופן פסקני, שהרמב"ם "בודאי" סובר שצריך מלך להקמת מקדש בכל דור, קביעה הנסותרת מכל וכל על ידי הרמב"ם עצמו. הנביא והמקדש.

קרה למחבר החוברת מה שהכרחי שיקרה במקרה זה. משגה אחד גורר שרשרת משגים ההולכת ומחמירה.

לאחר שקבע שאין לבנות מקדש בלי מלך, עלתה השאלה בכל חומרתה: הרי עובדה שאין לסתור אותה – כאמור – שבית שני נבנה בלי מלך? מכאן מגיע המחבר לקביעה כי לא רק מלך נדרש לבנין המקדש אלא אף נביא. לדברי המחבר נביא ד' הוא שהורה לישראל לבנות את בית שני, אף שלא היה בו מלך, זאת בניגוד להלכה הקובעת את הצורך במלך לבנין המקדש. ובלשון המחבר: "היתה כאן הוראת שעה על פי הנבואה. הנביאים רשאים להורות לנו לפעול לא בדיוק כפי סדר ההלכה". (עמ' 15) ובהמשך שם (עמ' 16): "חז"ל מדגישים: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבים אף על פי שאין בית". מימרא זו באה להוכיח שהנביאים הורו הוראת שעה, היינו שמקדש שני יבנה בלי מלך. אך בדברי חכמינו

ז"ל אין זכר להוראת שעה כזו. מה שאכן מודגש בדברי חז"ל הוא, שכל נביא העיד על הלכה אחת. האחד – על המזבח, השני על מקומו, השלישי על הקרבת קרבנות – גם כשאין בית. לדברי המחבר חסר הנביא הרביעי ברשימת הנביאים. לדבריו היתה הגמרא צריכה לומר: "ואחד שהעיד להם שבונים מקדש בלי מלך". אך העיקר חסר מן הספר.

כמו כן יצא המחבר בדבריו אלו כנגד אחד מיסודות התורה, וכדבריו עצמו: "נכון אמנם שאין נביא רשאי לחדש דבר" בכל התורה כולה, אבל בית המקדש יוצא מן הכלל" (עמ' 15). מדברי חכמינו ז"ל שהביא המחבר עולה ההפך, בית המקדש אינו יוצא מכלל התורה כולה. משום כך הדגישו חכמינו ז"ל בדבריהם שם, שהנביאים בבית שני העידו, ולא נבאו. וכדבריהם: "אחד העיד להם על המזבח, ואחד העיד ... ואחד העיד ... (וראה זבחים ס"ב ע"א בתוספות וב"שיטה מקובצת" שמדובר על עדות הנביא כלשונם). ובאו חז"ל ללמד שהעידו על הלכות שהיו מסורות בידם. עדויות הלכתיות רבות מסוג זה הובאו ב"מסכת עדיות", שכולה עדויות בהלכה אשר נמסרו מפי חכמים וכן מפי נביאים אשר אף הם נימנו על חכמי ישראל בכל דור ודור. במסכת עדיות זו הוזכרו אף חלק משלשת העדויות הנ"ל, שנמסרו כעדות בקבלה ובמסורת על ידי התנאים. (הנושא נידון בהרחבה במאמרנו ב"עיטורי כהנים" הדין בשאלת "המקדש והנבואה"). על כל פנים לא היה מקום לעניות דעתנו לצאת ולהכריז על סמך פרשנויות אלה הכרזה כפסק ברור ובשם הכלל – "לא נצא לבנות עד אשר יאמר לנו נביא".

דעת הרב קוק – ואמונתו

באריכות מנסה המחבר להוכיח ששיטה זו שצריך מלך ונביא לבנין המקדש היא שיטת הרב קוק זצ"ל. להוכחת דבריו משתמש המחבר בדברים שאמר הרב זצ"ל בפני ועדת החקירה האנגלית, ומסקנת דבריו היא – "שרק מתוך גילוי תפארת המלך המשיח עלינו ועל כל העולם כולו יבנה המקדש". שיטת הרב קוק זצ"ל לאור האמור היא, כאותה דעה המובאת לעיל, כת המאמינים שמשיח בלבד יבנה מקדש ועד אז יש איסור להקימו.

פסק הלכה מ"פרוטוקול"

דומה שעל כולנו להסכים, שאין מוציאים פסק הלכה מפרוטוקול ועדת חקירה של גויים משעבדים, ובודאי שלא בשאלה הלכתית מרכזית ומורכבת כל כך. שהרי "לא מפיהם אנו חיים". גם מבלי לדעת את סדרי הדיון והכתיבה באותה ועדה, ההגיון נותן, שדברי הרב הורקו מכלי אל כלי, אם דיבר בעברית – הרי תורגמו דבריו לאנגלית, וכך עברו אל הפרוטוקול שחזר ותורגם לעברית. או בדרך אחרת. כמו כן נראה שהקטעים שלפנינו אף הם תקציר שנערך לאחר מכן בידי מאן דהוא.

האם לא עדיף במקרה זה לגשת ל"תשובות" מרן הרב, תשובות שכתב בעצם יד קודשו, ובהן התיחסות ברורה לנושא הנידון? ומדוע להביא ממרחק לחמנו?

עיון בדברי ה"פרוטוקול" מראה, שנפלו בו שגיאות חמורות אשר אין להעלות על הדעת כלל שהדברים יצאו מפי הרב קוק זצ"ל. לדוגמא – המשפט הבא: על השאלה: "האם מותר ליהודים עד ימות המשיח לעשות אלו צעדים גשמיים להקמת בית המקדש". משיב הרב לדברי הפרוטוקול: "צווי התורה הוא שעד בוא יום התחיה אין אנו רשאים אפילו להיכנס לחצר בית המקדש".

אם נקבל שאכן אלו המילים שיצאו מפי הרב, נצטרך לומר שאמר דברים העומדים בסתירה להלכה ולאמת. דבר שעורך החוברת מוציא מכלל אפשרות. הרב זצ"ל מדבר על "יום התחיה", וכאילו יש איסור להכנס להר הבית עד יום תחית המתים, היכן מצינו בכל התורה כולה "ציווי תורה" כזה? וכך, סתירות ועוותים בכל משפט ומשפט מדברי ה"פרוטוקול" הזה.

תשובה ב"משפט כהן" שלא נתנו עליה את הדעת

חזקה על הרב אבינר שליט"א, אשר עוסק רבות בשאלת המקדש ובנינו, ואמון על כתבי הרב זצ"ל שמוכרות לו התשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואליו בעניני המקדש. תשובות המובאות בספרו של הרב - "משפט כהן", שם משתקפת בברור דעת הרב בענין בנין המקדש. ואכן פירש שם את דעתו שאפשר לחדש את עבודת הקרבנות גם בלא מלך ובלי נביא.

לשאלת השואל - אם יורשה לישראל לבנות את הבית כיצד לנהוג? משיב הרב בלשון זו: "בכל אופן לעניות דעתי אם יהיה רצון ד' שנבנה בית המקדש - גם קודם שיבוא משיח ותתגלה הנבואה ויהיו הנפלאות - לא יהיה כל כך עכוב בדבר (כוונת הרב לשאלת הכהנים המיוחסים) ... אבל אם מקריבים אפילו קרבן אחד באיזה זמן - בוודאי הוי מצווה כצורתה". (משפט כהן עמ' קע"ט). דברי הרב כאן אינם משתמעים לשתי פנים: מצוות הקרבת קרבנות חייבים בה בכל זמן שהוא, יתר על כן, אפילו "קרבן אחד" - כלשונו, יקר לו, ומצווה להקריבו. כך גם לגבי הצורך במלך ונביא לענין המקדש כתב, שאם יהיה רצון לפני ד' - נבנה מקדש אף לפני בא מלך המשיח ואף לפני התגלות הנבואה בישראל.

אם היה לנו ספק מה אמר הרב בפני ועדת החקירה, הרי שלאור דבריו אלה, שאפשר לבנות מקדש לפני ביאת המשיח ברור שלא יצא מפיו "ציווי מן התורה" האוסר להכנס לחצר המקדש "עד תחית המתים".

נראה שמקור בהיר ופשוט זה בכתבי הרב, נשמט מן הרב אבינר בעת כתיבת החוברת, ומשום כך נזקק לפרוטוקול בלתי מדויק של ועדת החקירה האנגלית, דבר שהביא אותו למסקנות מנוגדות לדעת הרב קוק, וחבל.

אמונה - ומצוה

מן הראוי להעיר בהקשר לאמור לעורכי החוברת "המקדש והנבואה" אשר יצאה לאחרונה בהוצאת "עטרת כהנים". החוברת הנאה בתוכנה ובצורתה פותחת בקטע שכותרתו: "דעת מרן הראי"ה זצ"ל" שם מובאים קטעים מדברי הראי"ה בענין הנבואה והמקדש, ובהם ציטוטים שנראה מהם כאילו דעת הרב זצ"ל היא, שיש צורך בנביא לבנין המקדש. ואילו התשובה שכתב הרב כמובא לעיל בדברינו, המראה בברור שדעתו היא שאין צורך בנביא לבנין המקדש - תשובה זו לא הובאה. יש להצטער על כך, כיון שהדבר אינו משקף נכונה את דעת הרב קוק זצ"ל. מן הראוי איפוא להשלים את החסר ולשנות את הכותרת כי הרב כתב שם, ש"יותר נכון להאמין, שהכל ישוב על מכונו ונקיים בעתו כשתבוא הישועה, ונבואה ורוח הקודש ישובו לישראל" ... כמובא לעיל מדברי הרמב"ם האמונה במשיח והמצוה, הם שני מישורים שאינם סותרים, אלא להפך משלימים זה את זה. לפיכך, באשר לאמונה אכן מאמין הרב זצ"ל - ועמו כל ישראל, אשר כולם מאמינים בני מאמינים הם, שהישועה, והנבואה, ומלך המשיח יופיעו מהרה, בטרם נספיק אנחנו לבנות מקדש, בבחינת "עוד הם מדברים ואני אשמע", אך באשר למצוה ולמעשה - דעת הרב ברורה היא וכמו שכתב שכל זמן ראוי לקיום מצוות בנין המקדש והבאת הקרבנות. (לפיכך למען הדיוק בציטוט מובאות מדברי הרב בענין הנבואה, יש מקום לשנות את נוסח הכותרת. כהצעה אפשרית - "צפית מרן הראי"ה". כי כאמור צפה לבנין מקדש בידי משיח. אך באשר לכותרת "דעת מרן הראי"ה", ראויה היא יותר לתשובת הרב שנשמטה, שם השמיע דעתו להלכה שיש אפשרות לבנות מקדש בלי מלך ונביא. דברים אלה ראויים לכותרת "דעת מרן הראי"ה": כי זו אכן דעתו להלכה).

מקרב מי יבואו בני המקדש?

סקירת שלושת השקפות העולם שמנינו לעיל אינה שלימה, ויש להמשיך ולהתעמק בהבנת הלכי המחשבה הכובשים להם מקום בדורנו. כמו כן, בוודאי מצויות כיתות נוספות בהתיחסות לשאלת

בנין המקדש וחידוש עבודת הקרבנות, כיתות שאף עליהן יש לתת את הדעת. עם זאת לאור האמור מתקבלת תמונה המשקפת מצב כללי: שאלת בנין המקדש לא רק שאינה נושא מרכזי בדורנו כפי שהיה ראוי שתהיה, כי אם שאלה שנדחקה הצידה ושקעה בתהום הנשייה. אך טבעי הדבר שתעלה השאלה: היבנה מקדש בדורנו למרות המצב המתואר לעיל? שהרי ככל שהעינים תרות מסביב, אין בנמצא צבור שבנין המקדש הוא מוקד התעניינותו ומרכז חייו?

שהרי מקרב מי מן הכיתות שנמנו לעיל – יבואו הבונים? אם מן המלגלגים – הרי לכם רחק ממנו. אם מקרב היראים והשלמים המאמינים שבנין המקדש תלוי במשיח, אף מהם לא יצמחו בוני המקדש, כי אם הלכה היא שכך סדר הדברים: ביאת המשיח תחילה, אחר כך בנין המקדש, ואילו קבוץ הגלויות יבוא בסוף התהליך. אין לעשות דבר, אלא להמתין שיתקבצו הגלויות אל המקדש אשר יבנה תחילה בידי משיח.

שמה נאמר: מקרב המאמינים במקדש נשגב – "מעין עולם הבא", מהם יבואו הבונים. אך הם הרי קוראים להמתין שנים ו"דורות" להקמת מלכות ישראל כמו בעת כניסת ישראל ארצה. כמו כן, לשיטתם אין מקום לבנין המקדש עד שיהא כל הדור "ראוי"! ומה בדבר צמיחת נבואה? ומה באשר להופעת מלך המשיח? מקרב מי איפוא יצמחו בוני המקדש? האם צדקו פריצי הדור וליצניו, כאשר קראו מאחורי חלונותיו של דוד – "אימתי יבנה בית המקדש"?

ד. בעלי תשובה

דומה שיש תשובה לשאלה המציקה. יש ניחומים, יש תרופה. כבר חזה אחד מנביאי ישראל כי יצא דור אשר יחזור ארצה. המקדש טרם נבנה. העבודה במקדש בטלה. או אז ישובו ישראל, יתעוררו וישובו אל ד' ואל מקדשו, וסופם לחזור ולבנות את היכל ה' כימי עולם וכשנים קדמוניות.

ואלה דברי הושע (ג', ד'): "כי ימים רבים ישבו בני ישראל. אין מלך, ואין שר, ואין זבח, ואין מצבה, ואין אפוד ותרפים. אחר, ישובו בני ישראל, ובקשו את ד' אלוהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ד' ואל טובו באחרית הימים". מפרש רש"י: "אחר – ימי הגולה, ישובו בני ישראל ובקשו את ד' וכו'". תנא משום ר' שמעון בן יוחאי: בשלשה דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם: (א) במלכות שמים, (ב) במלכות בית דוד (ג) בבית המקדש ... אמר ר' שמעון בן מנסיא: אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן: (א) "אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלוהיהם" – זו מלכות שמיים. (ב) "ואת דוד מלכם" – כמשמעו. (ג) "ופחדו אל ד' ואל טובו – זה בית המקדש". באופן דומה מפרשים גם הפרשנים השונים במקום, וראה את לשון הרד"ק: "אחר ישובו בני ישראל" זה יהיה באחרית הימים קרוב לעת הישועה, שישובו בני ישראל בתשובה ... ויקו עם התשובה – הטובה הגדולה שהבטיח, וזה יהיה באחרית הימים".

על חטא מאיסת המקדש

על יסוד דברי חכמינו ז"ל אלה, תיקן ר' חיים דוד אזולאי (החיד"א) בוידוי של יום הכיפורים, בקשת סליחה ותשובה על חטא מאיסת המקדש. וכלשונו: "מאסנו במלכות שמים. מאסנו במלכות בית דוד. מאסנו בבית המקדש" (סדר הוידוי לחיד"א, עיין ספר "מצוות ווידוי").

מובטח לנו איפוא כי עתידים ישראל לעשות תשובה על שגיאות ששגו בעניני המקדש, ויחפצו בבנינו. יכולים אנו איפוא להתנחם בכך. אך אין בדברים אלה די להביא אדם המצפה באמת לישועה, לרגיעה, לשאננות. שהרי דברי ר' שמעון בן מנסיא ברורים הם: "אין מראים סימן טוב לישראל עד שיבקשו שלשתן", ובגרסתו של הרד"ק: "אין מראין סימן נאולה לישראל עד שיבקשו שלשתן", כלומר, התשובה על מאיסת שלשת הדברים האלה היא שבכוחה לקרב את הגאולה, ובהעדר תשובה

בנושאים אלה – אין מראים חלילה לישראל סימן טוב. (העובר עלינו בארץ ישראל בעת האחרונה בתחומים רבים, יש בו די כדי להביא להכרה שנותנים לנו משמים רמזים וסימנים, ודי למבין). הכרת החטא היא מיסודות התשובה. עלינו איפוא לשאול את עצמנו, האם איננו חוטאים בחטא מאיסת המקדש? האם איננו שקועים בתרדמה עמוקה? האם אין דבורינו בתפילה על בנין המקדש וחיידוש העבודה אלא "כצפצוף הזרזיר"? (ראה כוזרי מאמר ב' כד'). פנינו בעת התפילה ואף לבנו במזרח, אך מעשינו – ואנחנו עצמנו – בסוף מערב. דומה שאין לנו מוצא כי אם – תשובה! תשובה אשר תתחיל בעומק הלב פנימה, ואשר תלך ותוסיף, תלך ותמלא את ישותנו, עד אשר תראה אף במעשים.

הרמב"ם: המקדש ועבודתו "חוקים" ואין להרהר אחריהם

כהרהור תשובה ראשון, יש אולי מקום לעיין בדברי הרמב"ם בחתימת "ספר העבודה", אשר אין יפים מהם לנושא שלפנינו. בדברי הרמב"ם שם רמז לכיתות השונות שמנינו, והוא מציע דרך ישרה שיבור לו האדם לישר את הבנתו בענין המקדש ועבודתו.

ואלו דברי הרמב"ם (הלכות מעילה פרק ח' הלכה ח'): "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה, ולידע סוף ענינם כפי כוחו. ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה (סיבה) – אל יהי קל בעיניו, "ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו". ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בדברי החול. בא וראה כמה החמירה התורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר, – כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם כדברים בלבד (בדיבורו של האדם המקדיש), – נתקדשו, וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בהן, ואפילו היה שוגג – צריך כפרה.

קל וחומר למצוות שחקק לנו הקדוש ברוך הוא, שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע (את) טעמן. ולא ייחפה דברים אשר לא כן על ה'", ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול.

הרי נאמר בתורה: "ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם". אמרו חכמים: "ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים". וה"עשייה" – ידועה, והיא – שיעשה החוקים, וה"שמירה" – שיוזהר בהם ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים. וה"משפטים" – הן המצוות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה, כגון: איסור גזל, ושפיכות דמים, וכיבוד אב ואם. וה"חוקים" – הן המצוות שאין טעמן ידוע.

אמרו חכמים: "חוקים חקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן". ויצרו של אדם נוקפו בהן, ואומות העולם משיבין עליהן כגון איסור בשר חזיר, ובשר בחלב, ועגלה ערופה, ופרה אדומה, ושעיר המשתלח.

וכמה היה דוד מצטער מן המינים ומן העכו"ם שהיו משיבין על החוקים. וכל זמן שהיו רודפים אותו בתשובות השקר שהיו עורכים לפי קוצר דעת האדם – היה מוסיף דבקות בתורה. שנאמר: "טפלו עלי שקר זדים – אני בכל לב אצור פקודיך". ונאמר שם בענין: "כל מצוותיך – אמונה. שקר רדפוני עזרני".

וכל הקרבנות מכלל החוקים הן. אמרו חכמים: שבשכיל עבודת הקרבנות העולם עומד. שבעשית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא. והקדימה התורה צווי על החוקים, שנאמר: "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם". עד כאן דבריו.

אריכות דברים זו ברמב"ם לא באה בכדי, ידע הרמב"ם והכיר את הלך הרוח של צבור זמנו – שאינו שונה בהרבה ממצבו של דורנו. וכפי שכתב בסוף פירושו למסכת מנחות: "ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות ולשאת לתת בהן. ולא יאמר: "הרי הן דברים שאין צורך להן בזמן הזה" – כמו שאומרים רוב בני האדם". למעין בדברי הרמב"ם יש בדבריו אלה תשובה לשלושת הקבוצות שהוזכרו לעיל. ובהמשך לאמור, אפשר כוונת הרמב"ם היא, לאלו האומרים שמצוות הקרבנות היא דבר השייך לעבר וכפי שהבאנו את דעת המלגלים על מצוות הקרבנות. כאמור,

נאחזים הם בדברי הרמב"ם עצמו, הנותן טעם למצוה כאילו נאמרה לתקופה הראשונית של יציאת ישראל ממצרים בלבד, וכאילו עבודת הקרבנות באה כתחליף זמני לצורת העבודה המקובלת בימי קדם. לפי טעם זה אכן, המצווה "אין לה צורך בזמן הזה" כלשונו בפירושו למנחות.

טעמה של מצוה – והמעשה – שני דברים נפרדים

כנגד אלה יוצא הרמב"ם איש ההגיון והשכל הישר, ומפריד הפרדה ברורה בין טעם המצוה לבין מעשה המצוה. אכן, אומר הרמב"ם: "ראוי לאדם להתכונן במשפטי התורה... ולידע סוף ענינם כפי כוחו" וצריך לחפש טעמים למצוות, אך "אל יהרוס אל ה'", ו"לא יהא מחשבתו בו כדברי החול". ו"לא יבעט אדם" במצוה כאשר לא ידע את טעמה. אלא – "חוקים חקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן". ו"כל הקרבנות מכלל החוקים הם" היא טעם המצוה כאשר יהא – הדבר המחייב בסופו של דבר הוא החוק והמצוה. אשר מהם אין לזוז. ולהפך, הזהירה התורה על החוקים ועשיתם ב"שמירה" מיוחדת – "ושמרתם את חוקתי".

הרמב"ם מוסיף כדוגמא את צערו של דוד מפני המינים, ונראה שכוונתו לדברים שהובאו לעיל מן הירושלמי, שליצני הדור היו מתלוצצים מאחורי חלונותיו של דוד – "מתי בית ד' נלך?", דומה שלא לה קורא הרמב"ם כאן "מינים" שהיו משיבים על "החוקים" בשאלותיהם כי היו מערערים על מצות ד' – היינו עבודת הקרבנות מפני שלא היתה לטעמם. לדברי הרמב"ם, דוד אף לא השיב להם, אלא ככל שהם ציערו אותו בדבריהם – "היה מוסיף דבקות בתורה". תשובתה של הקבוצה הראשונה אמנם קשה, אך "שערי התשובה לעולם אינם ננעלים" – כדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ד' הלכה ה')

בין אם זו גלות או גאולה – העבודה לעולם קיימת.

אף באשר לקבוצה השניה שהוזכרה לעיל, המאמינים בבנין המקדש על ידי משיח בלבד, ולעומת המצוה האמורה בתורה מעלים הרהורים וספיקות: "ההגיעה העת לבנות מקדש?" דומה שבדברי הרמב"ם האומר: "חוקים חקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן" – צפונה התשובה אף לקבוצה זו. כי גם לו יהי כדברי האומרים שהמציאות של עם ישראל כיום עם שיבתו לארצו אינה אלא המשך הגלות והשעבוד, וטרם זכינו לגאולה שלמה ולביאת המשיח, אין בכך כדי לבטל פרט אחד ממצות התורה, ובוודאי שלא מצוות רבות. הנה לנו דברי עזרא בתפילתו עם הגיעו לירושלים: "ובעוונותינו, ניתנו אנחנו, מלכינו, כהנינו ביד מלכי הארצות... כי עבדים אנחנו, ובעבודתנו לא עזבנו אלוקינו, ויט אלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה, לרומם את בית אלוקינו ולהעמיד את חורבותינו". (עזרא ט' ז')

אף לו יהי כדברי האומרים "עבדים אנחנו" – עדיין מצוה עלינו "לרומם את בית אלוקינו ולהעמיד את חורבותיו". וכפי שעשה עזרא והבאים עמו ארצה, שבעבודתם ובדלותם חידשו את עבודת הקרבנות ובנו את הבית השני כמצות ד' בתורתו. חוק ד' ומצותו מבטלים כל "הרהור" ותהייה ושאלה, לא יבוא הרהור, אשר הספק בו רב על הודאי ויבטל את מצוות ה' מכל וכל. לשיטתה של קבוצה זו חטא כבד הוא ואף עוורון לקרוא לתהליך שמתחולל כיום במדינת ישראל "אתחלתא דגאולה", לשיטתם – תפיסה זו פסולה, היא כשלעצמה לדעתם מעכבת את הגאולה. לו יהי כדבריהם, שהמאמינים בכך, שכל מהלך הדברים בדור האחרון משמים הוא – אמונתם מעוותת. וההלל שהם אומרים ביום העצמאות פסול. האם עד כדי כך ה"חטא" כבד שיש להתרחק מהם להתבדל ממעשיהם ולהמנע משום כך מקיום מצוות התורה שחיובן נתחדש בדורנו? נניח שיש "חוטאים" כאלו הקוראים לתקופתנו תקופת "אתחלתא דגאולה", למה יגרע חלקם מאותם אלו שעלו ארצה בימי עזרא? אם לעשות כמה השואות הרי מצב דורנו עולה מכמה בחינות על דורו של עזרא. בתקופת עזרא עלו ארצה כארבעים אלף ואילו עתה כמעט פי מאה, האם צבור זה אינו

זכאי לבנות את הבית? בתקופת עזרא הרי היו הם "עבדים" כלשונו, האם העובדה שעם ישראל בדורנו זכה לעצמאות הדבר גורע מן הזכות, ויותר מכן – החובה להקים מקדש? בתקופת עזרא היתה הארץ שנאחזו בה קטנה ומצומצמת ולא היתה בידי הצבור היכולת להגן על עצמם. דורנו זכה לשלוט במרחבי ארץ ניכרים (עם כל הנסיגות). אכן זיכה הקב"ה את הדור, שיש בידו יכולת צבאית שלא היתה לישראל משך כל תקופת בית השני, האם העובדה שיש שקוראים לכך "אתחלתא דגאולה", יש בסיבה זו כדי להביא יהודים יראים ושלמים למשוך את ידם מקיום חובת התורה ומצוותיה, ומלחדש את עבודת הקרבנות כבימי עזרא?

על שלשה דברים העולם עומד ... על העבודה

אף לבני הקבוצה השלישית הסבורים כי אין דורנו "ראוי" לבנין המקדש יש בדברי הרמב"ם אלו תשובה: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא' ל') ומול מצות הקרבנות שהיא "חוק" נדחים כל ההרהורים – הרהורי אנוש האם ראוי הדור או לא.

אך דומה שלא להא לה סבורים כך הוסיף הרמב"ם משפט הצופן בתוכו תשובה לקבוצה זו במיוחד: "אמרו חכמים, שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד", לעומת התפיסה האומרת, שהמקדש הוא נקודת פסגה בעולם, וצריך להיות "ראוי" ומוכשר כדי להגיע לדרגה השמימית בה מצוי המקדש, וזאת מפני שהמקדש בבחינת "עולם אחר" "מעין עולם הבא" וכד', מחזיר אותנו הרמב"ם להבנת המקדש בתוכנו הנכון, כפי שראו אותו חכמינו ז"ל בחכמתם. הרמב"ם מביא את המאמר הלקוח מ"אבות" (פרק א') "על שלושה דברים העולם עומד ... ועל העבודה" וכו', מאמר הבא להמחיש בפני המעיין מצב הפוך מן המתואר לעיל. המקדש והעבודה אינם בבחינת פיסגה של העולם, בבחינת "אברסט", כי אם דוקא בסיס, יסוד, ועמוד אחד מתוך שלושת העמודים שעליהם העולם עומד, טול את העמוד והעולם תלוי על בלימה ומט לנפול. ובלשון הרמב"ם עצמו בפרקי אבות: "ואמר (התנא) כי ... בקיום מצוות התורה – והם הקרבנות – התמדת תקינות העולם וסדירות מציאותו". סדרי העולם כולו, חוקי הטבע, קיום האנושות וכו', כל אלו מתרופפים ומתמוטטים בהעדר המקדש, ובלשון חכמינו ז"ל במקומות אחרים: "אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמיים וארץ" (תענית כז' ב') ועוד. מובן איפוא מאלינו כי רעיונות דוגמת המתנה בענין בית המקדש משך כמה דורות נדחים מול תפיסת חז"ל הרואה בענין עבודת הקרבנות שאלה של קיום שמים וארץ.

הוראתו של שמעון הצדיק לדורות

לא למותר להוסיף, כי השקפת חז"ל זו באה מפי שמעון הצדיק, אשר מחבר המשנה – רבנו הקדוש, ראה צורך להוסיף לשמו את תוארו המיוחד "שהיה משיירי כנסת הגדולה". הרמב"ם בהקדמתו ל"יד החזקה" מוסיף בקשר אליו: "בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה ... האחרון מהם הוא שמעון הצדיק, והוא היה מכלל המאה ועשרים. וקבל תורה שבעל פה מכולם, והוא היה כהן גדול אחרי עזרא". שמעון הצדיק היה האיש אשר היה שותף לתקומת בית שני ולחידוש חיי התורה בישראל, והוא אשר זכה לכהן במקדש זה ככהן גדול ואף לקבל את פניו של אלכסנדר מוקדון בבגדי כהן גדול. כשאלכסנדר הגדול תלה בר' שמעון ובמקדש ד' בירושלים את נצחונותיו בקרב. (ראה יומא ס"ט ע"ב), שמעון הצדיק הוא אשר חש אולי יותר מבכל דור אחר, את מקומו של המקדש בחיי עם ישראל ובחיי העולם כולו, הוא הדבר אשר הביא את הרמב"ם להוסיף הסבר לכלל הפשוט שקבע ש"קרבנות מכלל החוקים". ושמה התכוון לומר שלא רק חוק התורה הוא שאין לזוז ממנו ימין ושמאל, אלא אף חוק מחוקי הטבע הוא, שכן קיומו של המקדש הוא קיום העולם, וביטולו של המקדש הוא ביטול העולם, חלילה.

תשובה וצפיה

הבה נשוב, על חטא שחטאנו במאיסת המקדש, נשוב איש מהרהוריו, נעזוב מחשבות ודמיונות – כדברי הנביא: "וישוב אל ד' וירחמהו אל אלוקינו כי ירבה לסלוח" (ישעיהו נ"ה ז'). ומתוך ה"כיתות" הרבות בעם ישראל תקום "כת" אחת ויחידה – "כת – בעלי התשובה" בענין המקדש, וכדברי הושע: "ואחר ישובו ישראל ובקשו את ה' אלוקיהם ... ופחדו אל טובו באחרית הימים" – זה בית המקדש, וכשיבקשו ישראל את הקמתו, ויעשו את חובתם לבנינו – מובטחים הם כי יראו "סימן טוב" במעשיהם.

יבואו ימים ולא רחוקים הם, קום יקומו בקרבנו "גדולי אמונה", צדיקים שאינם רק מאמינים, אלא משלבים באמונתם מעשה, מבטלים הם את רצונם ואת הבנתם מפני מצוות ד' ורצונו ותורתו. או אז ילכו ויתמעטו ספקנים, תוהים, מחפשי דרך ואחרוני "קטני אמונה". ו"סימני גאולה" יתנוצצו ויתרבו, ומקדש השם יהיה "בראש ההרים ונשא מגבעות", בית כלול לתפארה, בנוי בהדרו בידי ישראל עם קדשו – "ונהרו אליו כל הגויים".

תלמוד הלכות המקדש – מביא לידי מעשה

אם נתעורר

ללמוד בשקידה ובדעה נכונה

את אלה חלקי התורה

שעל הקודש והמקדש נוסדו,

יביאנו תלמודם – לידי מעשה

על ידי חסד עליון הגומר עלינו.

ולעומת זה עלינו להבין.

כי מיעוט שימת הלב, והסח הדעת

מחלקי התורה הללו,

...גורם בעוונינו ריחוק עת הישועה.

...נעזב וניטש הוא חלק התורה התלוי בארץ ובמקדש,

על כן רחקה הישועה,

ושיבתנו לארץ קדשנו הולכת בכבודות,

תחת אשר היה לה לצעוד בצעדי ענק

כי עת לחננה כי בא מועד.

[הרב קוק זצ"ל, משפט כהן, הקדמה.]